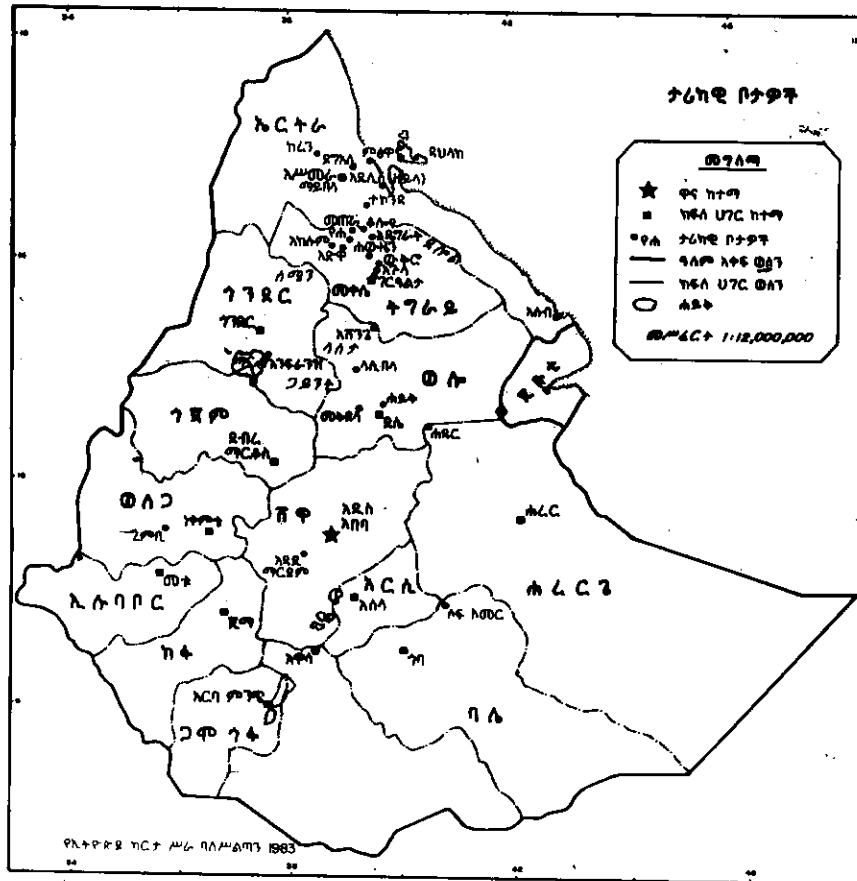

የኢትዮጵያ ሥልጣኔ

መታሰቢያነቱ

ለቅዱስ ያሬድ

ከበላይ ግደይ

ከአዲስ አበባ መጋቢት 1983

በላይ ገደይ
BELAI GIDAY

ቲሌፎን
Tel. 164249
ፖ.ሣ.ቁ. 141
P.O.Box
አዲስ አበባ ኢትዮጵያ
Addis Ababa Ethiopia

መብቱ በሕግ የተጠበቀ ነው

All Rights Reserved

ማውጫ

መግቢያ	5
ንግሥት ማክዳ (ንግሥተ ሳባ)	7
የአክሱም መንግሥት	18
የአክሱም ከተማ ምስጢር	42
የአክሱም የመገበያያ ገንዘብ	75
የብራና ጽሑፍ በኢትዮጵያ	86
ከአለት ተራራ ተፈልፍለው የተሠሩ የውቅር አብያተ ክርስቲያናት 92	
የክርስትና ሃይማኖት መግባት በኢትዮጵያ	111
ቅዱስ ያሬድ	132
የእስልምና ሃይማኖት መነሣት	144
የአክሱም መንግሥት መዳከም	148
ዮዲት (ጉዲት)	151
የዛጉዌ ሥርወ—መንግሥት አነሣሥና አወዳደት	
የአክሱም መንግሥት እንደገና ሥልጣኑን መልሶ እንደጨበጠ ..	157
ኢትዮጵያዊው ፈላስፋ ዘርዓ ያዕቆብ	181
ከአክሱማውያን የተወረሰ ሥልጣኔ	188

ምስጋና

አለቃ ጽጌ ገብረ ኪዳን ጠቃሚ ሃሳቦችን በመሠንዘርና ታሪካዊ ሃቆችን በመንገር ከፍ ያለ አስተዋጽኦ በማድረጋቸው ፡

ኮ/ ቃለ ክርስቶስ አባይ ጠቃሚ ሃሳቦችን ፡ (አስቷያየት) በመስጠት ስለረዱኝ ፡

አቶ ገሠሠ አርአያ ጠቃሚ ሃሳቦችን በመስጠትና ጽሁፍን በማስተካከል ከፍተኛ አስተዋጽኦ በማድረጋቸው ፡

መምህር ይኩኖ አምላክ ረዳ ለመጽሐፉ ይዘት ማጠናከሪያ የሚያግዝ አንዳንድ ሃሳቦችን ስለሰጡኝ ፡

ይህን መጽሐፍ ሳዘጋጅ በመንፈስ ያበረታቱኝንና ያገዙኝን ሁሉ በማመስገን ውለታቸውን ምን ጊዜም የማልረሳ መሆኔን አረጋግጣለሁ ።

በላይ ግደይ

መ ግ ቢ ያ

ይህ መጽሐፍ ስለ አክሱማዊት ኢትዮጵያ ሥልጣኔ የተጻፈ ሲሆን ፡ በይዘታው ያካተታቸው ቁምነገሮችም በሚከተለው ተፈ ቁጥር የተዘረዘሩ ናቸው ።

1ኛ/ ስለ ሕዝቦቿ መሠረታዊ አመጣጥ ፡

2ኛ/ ስለ የውቅር አብያተ ክርስቲያናት ፡

3ኛ/ ስለ ሥርወ መንግሥት ፡

4ኛ/ ስለ ዕደ ጥበባት ምሥረታ ፡

5ኛ/ ስለ አክሱም መንግሥት መዳከምና ከአክሱማውያን የተወረሰ ሥልጣኔና የቀሩትንም ንፁሳን ርእሶች የሚያካትት ሲሆን ፡ በመሠረቱ ግን “የኢትዮጵያ ሥልጣኔ እንደት ነበር ?” ለሚለው ጥያቄ ባጭሩ መልስ ለመስጠት የተደረገ ሙከራ ነው ።

የዚህ ሥልጣኔ ፍሬ የሆኑትና እስከ አሁን 200 ያህሉ የሚታወቁት ከድንጋይ ተወቅረውና ተፈልፋለው የተሠሩት መቀደሶችና አብያተ ክርስቲያናት ፡ እንዲሁም ገንዘቦችና ሐውልቶች የመሳሰሉት አስደናቂ ሥራዎች በዚህ መጽሐፍ አድማስ ክልል ውስጥ በመጠኑም ቢሆን ተተንትነዋል ። የአክሱም መንግሥት መዳከምና በመጨረሻም በሶዲት (ጉዲት) ወረራ ቀርሶች መመዝ በራቸውም ተገልጸዋል ።

ምንም እንኳ ፡ ይህ መጽሐፍ በአንድ ወቅት ታላቅ የነበረውን የአክሱምን መንግሥት ታሪክ ከክርስቶስ ልደት በፊት ከአንድ ሺህ ዓመት ጀምሮ ለመገምገም ቢሞክርም ፡ ሁሉንም ነገር አካቶ ይዟል ለማለት አያስደፍርም ። በርካታ የጥበብ ውጤቶች ስላላቸው ስለነዚህ ብልህ ሕዝቦች ሰፊ ጽሑፍ ሊቀርብ ይገባ ነበር ። ነገር ግን ፡ የዚህ አጭር ታሪክ ዓላማ ፡ የአንባቢውን ስሜት ቀስቀሶ ይበልጥ እንዲመራመሩና የኢትዮጵያን ታላቅ ሥልጣኔ በቅርበትና በርቀት እንዲመለከቱት ፡ በስፋትና በጥልቀት እንዲመረምሩት በመነሻነት እንዲያገለግል በማለብ ነው ።

የጢስ አባይ ጽ/ፋቲ

ንግሥት ማክዳ (ንግሥተ ሳባ)

ከአክሱም ነገሥታት ሁሉ እጅግ የላቀች እንደ ነበረች በብዙ የታሪክ ጸሐፊዎች የሚነገርላት ንግሥተ ሳባ (1013 - 957 ዓ.ም.) ኢትዮጵያንና የመንን በአንድነት ትገዛ ነበር ። በንግሥተ ሳባ ዘመን የኢትዮጵያ ወሰን በሰሜን እስከ ላዕላይ ግብፅ ፣ በምዕራብ እስከ ኒያንዛ ባሕር ወይም ነጭ አባይ ፣ በምሥራቅ ባሕረ ኤርትራን ተሻግሮ እስከ የመን ዳርቻ ፣ በደቡብ እስከ ማዳጋስካር ነበር ። በቀድሞዎቹም ሆነ በአሁኑ ትውልድ በኢትዮጵያውያን አመለካከት የንግሥተ ሳባ ታሪክ በሀገራችን ታሪክ ውስጥ ከፍተኛ ሥፍራ ይዞ ይገኛል ። ከክርስቶስ ልደት በፊት ባሉት ክፍለ ዘመናት ከነበሩት ነገሥታት ውስጥም ዋነኛዋ እንደሆነች አድርገው ይቆጥሩዋታል ።

ከክርስቶስ ልደት አንድ ሺህ ዓመት ያህል ቀደም ብሎ ከነበሩ ገናና ነገሥታት የምትወለደው ንግሥት ማክዳ ፣ ንግሥተ ሳባ በሚል ስመ ንግሥት በአያቶቿ ዙፋን ተቀምጣ በአክሱም መናገሻዋ ኢትዮጵያንና የመንን ትገዛ ጀመር ። ሃምሳ ሁለተኛ የኢትዮጵያ ንግሥት በመሆን ከአባቷ ከተዋሲያ ዙፋን ከወረሰች በኋላ ፣ ጥምር ግዛቶቿን ለሠላሳ አንድ ዓመታት ያህል ገዝታለች ። ንግሥት ማክዳ በብሉይ ኪዳን ‘ንግሥተ ሳባ’ ተብሎ ከተጠቀሰው ስመ ንግሷ በቀር በሌሎችም ስሞች የታወቀች ናት ። በአዲስ ኪዳን ደግሞ ‘ንግሥተ አዜብ’ በመባል ትታወቃለች ፤ ትርጉሙም በግዕዝ የደቡብ ንግሥት ማለት ነው ። ይህም ስም ሊሰጣት የቻለው ከኢየሩሳሌም በስተደቡብ በሚገኙት ሀገሮች በኢትዮጵያና በየመን ላይ በመንገሷ ነበር ። በክብረ ነገሥት ማክዳ ተብላ ትጠራለች ። የዚህም ትርጉሙ ‘የንጉሥ መመርኮዣ’ ማለት ሲሆን ፣ ሥያሜው ከነገሥታት ዘር የተወለደች ሲሉ አባት እናትዋ ያወጡላት ቀዳማዊ ስሟ ነው ።

ንግሥተ ሳባ ታታሪ ንግሥት በመሆኗ የንግድ መስመሩ እስከ ምስር፣ ኢየሩሳሌምና ሀንድ የሚዘልቀውን የንግድ ድርጅቷ እንዲስፋፋና እንዲጠናከር አድርጋለች ። ከነዚህ ሀገሮች ብዙ ነጋዴዎች ወደ ኢትዮጵያ ይመላለሱ ስለነበር ከኢትዮጵያ የሚገኘውን ልዩ ልዩ ዕንቁና አልማዝ ፣

የጢስ አባይ ፍሩቲ

እንዲሁም ወርቅና ዝባድ እየገዙ ወደ ሀገራቸው ይወስዱ ስለነበር የኢትዮጵያንና የንግሥተ ሳባን ዝና በዓለም ሁሉ ላይ ሊያሳውቁ ቻሉ ። በተለይም ኢትዮጵያውያን ነጋዴዎች ዝባድ ፡ ዕጣን ፡ ወርቅ ፡ የዝሆን ጥርስ ዕንቁ (ክቡር ድንጋይ) ምስጥና ቁንቁን የማይበላው ጥሩ እንጨት (ዞኢ) የመሳሰሉ ወደ ውጭ ሀገር እየወሰዱ ይሸጡ ነበር ። የንግድ እንቅስቃሴውንም የተመቻቸ ለማድረግ የሚረዷት ሰባ ሦስት መርከቦችና አምስት መቶ ሐያ የግመል ግትልትል ነበራት ። እነኚህ ማንጓዣዎችና የንግዱ እንቅስቃሴ ፡ ታማኝ ሚኒስትሯ እንደነበረ ቆሚነገርለት በብልሁና ዘዴኛው በታምሪን ቁጥጥር ሥር ነበሩ ።

በንግሥተ ሳባ ዘመነ መንግሥት የአስራኤል ንጉሥ ሰሎሞን የሕገ እሪትን ታቦት ማረፊያ የሚሆን መቅደስ ማሠራት ጀምሮ ነበር ። እሱም በተለያዩ ሀገሮች ለሚኖሩ ነጋዴዎች ለመቅደሱ ሥራ ሊጠቅም የሚችል ብርቅና ድንቅ ነገሮች ወደ ኢየሩሳሌም እንዲያመጡና ዋጋቸውንም በወርቅና በብር የሚከፍል መሆኑን የሚገልጽ አዋጅ በማስተላለፍ ቃል ገብቶላቸው ነበር ።

የንግሥተ ሳባ ታማኝ አማካሪና ነጋድራስ የሆነው ታምሪን በአፋጣኝ ጥሪውን ተቀብሎ ቀይ ወርቅ ፡ ዞኢ ፡ እና ሌሎችም የከበሩ ዕቃዎችን ይዞ ወደ ኢየሩሳሌም ተጓዘ ። እዚያም በደረሰ ጊዜ በንጉሥ ሰሎሞን ቤተ መንግሥት የተመለከተውን ገናናነትና ንጉሥ ሰሎሞን ራሱ በጥበቡ ያገኘውን መልካም ስምና ክብር ተመልክቶ እጅግ ተገረመ ። ይህንንም ያየውንና የሰማውን ድንቅ ነገር ሁሉ ወደ ሀገሩ በተመለሰ ጊዜ ለንግሥቲቷ ነገራት ። የንጉሡን ብልህነትና ጥበብ አደነቀላት ። የአስተዳደሩንም ቀልጣፋነትና ሌሎችንም በዚያ ያጋጠሙትን ጠቃሚ ነገሮች አጫወታት ።

ይህች የበለጠ ዕውቀት ለማግኘት የምትጣጣርና አርቆ አስተዋይ የሆነች ንግሥት ስለ ታላቁ ንጉሥ ስለ ሰሎሞን ዝናና ጥበብ በሰማች ጊዜ ከመስማት ይልቅ ማየትን መርጣ ወይም ማየት ማመን መሆኑን ተረድታ ሀገሩ ድረስ ሔዳ በዐይኗ ለማየት ወሰነች ። ስለዚህም የጉዞውን አስቸጋሪ ሁኔታዎች በመጋፈጥ አያሌ አጃቢዎቿን አስከትላ ወደ ኢየሩሳሌም በ980 ዓ.ዓ. ገደማ ተጓዘች ። የመንም ግዛቷ ነበርና ባሕረ ኤርትራን ተሻግራ የመን ሀገር ስትደርስ የሀገሩ ባላባቶች ብዙ ስንቅ በግመሎች ጭነው

ንጉሥ ሰሎሞን ንግሥተ ሳባን በኢየሩሳሌም በክብር እንደተቀበላት

ሲጠባበቁት አገኘች ። አብሯት ከሚጓዘው ሰባት መቶ ዘጠና ሰባት የግመል ግትልትል ሌላ ፡ የከበሩ ስጦታዎች የተጫኑ ቁጥር ስፍር የሌላቸው ስናር አህዮችና በቅሎዎች ነበሩ ። ከረዥምና አድካሚ ጉዞ በኋላ ንግሥቲቷ ኢየሩሳሌም በደረሰች ጊዜ ንጉሥ ሰሎሞን ለክብሩ የሚገባውን የደመቀ አቀባበል አደረገላት ። በጊዜው ይደረግ በነበረው የስጦታ ልውውጥ መሠረት እሷና ንጉሡ የመተያያ ስጦታ ተለዋወጡ ።

ንጉሥ ሰሎሞን ንግሥተ ሳባን በኢየሩሳሌም በክብር እንደተቀበላት

“ለንጉሡም መቶ ሐያ ሚዛን መክሊት ወርቅ፣ እጅግ ብዙ ሽቶና የከበረም ዕንቁ ሰጠችው። ንግሥተ ሳባ ለንጉሥ ሰሎሞን የሰጠችውን ያህል የሽቱ ብዛት ከዚያ በፊት መጥቶለት አያውቅም ነበር። እሱም በበኩሉ እጅግ በጣም ብዙ የሆነ ስጦታ አበረከተላት። ንጉሥ ሰሎሞንም ራሱ አስቦ ከሰጣት ሌላ እሷ የወደደችውንና የጠየቀችውን ሁሉ ሰጣት።

ከዚህ በኋላ፣ እዚያ በምትቆይበት ጊዜ የምታርፍበት ትልቅ ቤተ መንግሥት ተሰጣት። ንግሥቷቷና አጃቢዎቿ በኢየሩሳሌም በቆዩበት ወቅት ምንም ነገር እንዳይጓደልባቸውና ኑሮአቸውም የተመቸ እንዲሆን አስፈላጊ የሆነው ነገር ሁሉ እንደልብ ይቀርብላቸው ነበር።

ንግሥተ ሳባም እንዳሰበችው ሁሉ፣ በተለያዩ ጉዳዮች በተለይም ንግድን ለማስፋፋት ባተኮረው ላይ ከንጉሥ ሰሎሞን ጋር ሰፊ ጭውውት በማድረግ ሥራዎቿንም እያየች በአድናቆት ስትከታተል ቆየች። “ሰሎሞን እሷ የማታውቀውን ነገር የጠየቀችውን ሁሉ ተንትኖ ገለጸ ላት። በዚህም ጊዜ፣ ከንጉሡ የተሠወረና ፍቺውን ሳይነግራት የቀረ ነገር አልነበረም። * የአስትዳደርና የፍርድ ሥራውንም በመመልከት በርከት ያሸውን ትምህርት ለመቅሰም ቻለች። ንጉሥ ሰሎሞንም በውበቷና በብልህነቷ ስለ ተማረከ ይህችን የመሰለች ውበቷ የሚያስደንቅ ንግሥት ከምድር ዳርቻ ተነሥታ እኔ ዘንድ መጥታለች። “እግዚአብሔር ከርሷ ዘንድ ዘር ይሰጠኝ ይሆን?” ብሎ ተመኘ። ተመኝቶም አልቀረ። ይህን ፍላጎቱንም ለመፈጸም ትልቅ ግብዣ አዘጋጀና ንግሥቷቷን ጠራት። ቀኑም በመሸ ጊዜ ቅልጥ ካለው ድግሥ ሲበሉና የሚስማማቸውን ወይን ጠጅ ሲጠጡ ቆዩ።

በመጨረሻም፣ ንግሥት ማክዳ ወደ ማረፊያዋ ለመሔድ ስትነሣ ጊዜው የመሸ በመሆኑ በሱ ቤተ መንግሥት ሌሊቱን እንድታሳልፍ (እዚያ እንድታድር) ንጉሡ ጠየቃት። በመጀመሪያ በግድ ያለፈቃዱ በሷ ላይ ምንም እንደማያደርግ ቃል ካስገባችው በኋላ ግብዣውን ተቀበለች። ንጉሡም ያለችውን እንደሚፈጽም ከገለጸላት በኋላ እርሱም አጸፋውን ያለ ፈቃዱ ከቤተ መንግሥቱ ውስጥ ካለው ምንም ነገር እንዳትነካ

* ቅዱስ ሙጽሐፍ በሦስት በተለያዩ ስፍራዎች ዝነኛዋ ንግሥተ ሳባ ወደ ኢየሩሳሌም ያደረገችውን ጉዞ ይተርካል። ይኸውም በመጽሐፈ ነገሥት ቀዳማዊ 10:1 — 3፣ ዜና መዋዕል ካልዕ 9:1 ማቴዎስ 12:42 ላይ ይገኛል።

ጠየቃት።

ከዚያም በቤተ መንግሥት መኝታ ክፍል በተዘጋጀላቸው አልጋ ትይዩ ለመተኛት ገቡ። እኩለ ሌሊት ላይ ንግሥቷቷ ከበላችው ጨውና ቅመም የበዛበት ምግብ የተነሣ ውሃ ጥም አቃጥሏት ከእንቅልፍ ነቃች። በመጨረሻም የውሃ ጥሙ እጅግ ስለበረታባት፣ ንጉሡ አስቀድሞ መኝታው አጠገብ ወደ አስቀመጠው ውሃ የያዘ ማብረጃ በቀስታ አመራች። ውሃ የያዘውን ዕቃ ገና ከማንሣቷ እንቅልፍ እንደ ወሰደው ለማስመሰል ለሽ ብሎ ተኝቶ የነበረው ንጉሥ ሰሎሞን ተነሥቶ እጇን አፈፍ አደረገና “መሐላውን አፈረሽ?” አላት።

እሷም “ቃለ መሐላው ውሃን አይመለከትም፣ ውሃን በመጠጣት መሐላ ይፈርሳልን?” አለችው።

ንጉሡ ግን፣ “በምድር ከውሃ የበለጠ ምንም ነገር የለም” ሲል መለሰላት።

ንግሥቷቷም፣ እንደተረታች በማወቁ ከመሐላው ነፃ አደረገችው። ሆኖም በቅድሚያ ጥሟን እንድትረካ ጠየቀች። ከዚህ በኋላ ፈቃዱን ሊፈጽም ቻለ። ፀነሰችም።

ከንግሥቷቷም ጋር ተኝቶ ሳለ ንጉሥ ሰሎሞን ፀሐይ ከእስራኤል ምድር ላይ ዝቅ ብላ እስከ ኢትዮጵያ ድረስ ስታበራና ምድሩንም በብርሃኗ ስታንጸባርቀው በሕልሙ ተመለከተ። ነገር ግን፣ ይህችው ፀሐይ ወዲያው ወደ ኢትዮጵያ ተዛውራ ብርሃንዋን በድምቀት ስትሰጥና ሳትመለስ በዚያው እንደቀረች አየ። በነቃም ጊዜ፣ ከንግሥተ ሳባ ልጅ እንደሚያገኝ ዐወቀ። ከስድስት ወር ቆይታዋ በኋላ ንግሥተ ሳባ ወደ ሀገሯ ለመመለስ መነሣቷን ለንጉሥ ሰሎሞን አስታወቀችው። በሚሰናበ ታትም ጊዜ ንጉሥ ሰሎሞን የጣቱን የማኅተም ቀለበት አወለቀና “የምትወልጅው ልጅ ወንድ ከሆነ እንድትሰጩው አደራ” ብሎ ሰጣት።

ባሕረ ኤርትራን ተሻግራ ወደ ኢትዮጵያ በምትመለስበት ጊዜ ሐማሴን አውራጃ ላይ ስትደርስ በዛሬዋ አሥመራ ውስጥ በሚገኝ ማይበላ* በተባለ ወንዝ አጠገብ በመንገድ ላይ ወንድ ልጅ ወለደች። ስሙንም የንጉሥ ልጅ ስትል ኢብነ መለክ አለችው። ይህ መጠሪያው ግን፣ በዘመን

* በትግርኛ “ማይበላ” ግላት ሲቶችን ውሃ አምጦ አሉ ግላት ነው። ንግሥቷቷ በምትተያዝች ጊዜ ውሃ በማስፈለጉ ይህ ትእዛዝ የተሰጠ ሲሆን፣ እስከ ዛሬም ወንዙ ማይበላ በመባል ይታወቃል። ሥፍራው የባታው ስምም ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ማይበላ እየተባለ ይጠራል።

ብዛት እየተለወጠ የዛሬውን ምኒልክ የሚለውን ስም አስገኘ ። በሌላ በኩል ደግሞ ፣ ለዚሁ ሕፃን ኢብን ሐኪም የሚል ስም ነበረው ። ትርጓሜውም የብልህ ወይም የጥበበኛ ልጅ ማለት ነው ።

ንግሥተ ሳባም ፣ ከአክሱም መናገሻዋ ስትደርስ የሀገሩ መሳፍንት፣ መኳንንት ፣ አለቆች ወርቅና የከበሩ ስጦታዎችን በመያዝ የጋለ አቀባበል አደረጉላት ።

የአይሁድ እምነትን ይዛ የመጣችው ንግሥተ ሳባ ስትሆን ፣ ከዚያን ጊዜ ጀምሮም የእስራኤል ሃይማኖትና ሥርዓት በኢትዮጵያ ሊገባ እንደቻለ ክብረ ነገሥት ያረጋግጣል ።

ሕፃኑ ምኒልክም የአባቱን የሰሎሞንን መልክ ይዞ ሄደገ ። ዕድሜውም ሐያ ሁለት ዓመት በሆነው ጊዜ አባቱ ማን እንደሆነ እንድትነግረው እናቱን ጠየቃት ። እሷም አባቱ የእስራኤል ንጉሥ የሆነው ሰሎሞን መሆኑን በነገረችው ጊዜ እዚያው ድረስ ሔዶ ሊያየው በመወሰን የእናቱን ፈቃድ ጠየቀ ። ንግሥቷቷም በጥያቄው ስለ ተስማማችና ስለ ፈቀደችለት ለመሔድ ተነሣ ። ከምኒልክም ጋር አብረው የሚጓዙ በታምሪን የሚመሩ በርካታ ተከታዮች ነበሩ ። ንግሥቷቷም ታምሪን ልጇን ምኒልክን ከአባቱ እንዲያስተዋውቀው አደራ አለችው ። በመጨረሻም በተነሣበት ቀን ማክዳ ከሰሎሞን የተቀበለችውን የማኅተም ቀለበት ከአባቱ ጋራ መተዋ ወቂያ እንዲሆነው ለልጇ ሰጠችው ።

ምኒልክም የብሉን አቋርጦና ባሕሩን ሰንጥቆ በመጨረሻ ከነተከታዮቹ ጋዛ ከተባለው ሥፍራ ደረሰ ። የጋዛ ነዋሪዎችም ባዩት ጊዜ ልክ ሰሎሞንን ይመስል ስለነበረ ፣ ራሱ ሰሎሞን የመጣ ስለመሰላቸው እጅ እየነሡ ረዥም ዕድሜ ለንጉሡ ፤ “ንጉሥ ሆይ! ሰላም ላንተ ይሁን” ይሉ ጀመር ። ሌሎች በዚህ ሁኔታ የተደናገጡ ሰዎች ግን ፣ ንጉሡ ኢየሩሳሌም ውስጥ ቤተ መቅደሱን እያሠራ ነው ። ሌላ ሰሎሞን ከየት መጣ” በማለት ተናገሩ ። ከዚያም ሁኔታውን የሚያጣሩ መልእክተኞች ላኩና እነርሱም እየሩሳሌም ሲደርሱ በርግጥ ንጉሡን አገኙት ። ወዲያውም በመልኩ እርሱን የሚመስል እንግዳ ወደ ሀገራቸው መግባቱን አስታወቁት ። ንጉሡም ይህ ሰው ከየት እንደመጣ ጠየቃቸው ። መልእክተኞቹም በእንግዳው ግርማ ሞገስ ስለተደናገጡ ፣ እሱን ሊያነጋግሩት ባለመድፈራቸው የጠየቁት አሸከሮቹን እንደሆነና ከነሱም ያገኙት መልስ ከኢትዮጵያ የመጣ መሆኑን ነው ።

ንጉሥ ሰሎሞንም ይህን በሰማ ጊዜ እጅግ ተደስተ ፤ ወጣቱን ሰው ወደ ኢየሩሳሌም እንዲያመጡት አዘዛቸው ። የወጣቱ መልክ ከርሱ ጋር እጅግ ተመሳሳይ በመሆኑ ንጉሡ ወዲያውኑ እንዳየው ከርሱ አብረክ የተገኘ መሆኑን ዐወቀ ። ስለዚህም ምኒልክ ለማንነቱ ማረጋገጫ እንዲሆን ቀለበቱን ባቀረበለት ጊዜ ሰሎሞን “የኔ ልጅ መሆንህን ለማወቅ ምልክት አያስፈልገኝም” ብሎ ቀለበቱን አስቀመጠና እቅፍ አድርጎ ሳመው ፣ መረቀውም ። ከዚያም ታምሪን ከንግሥት ማክዳ ያመጣውን መልእክት ለሰሎሞን ሰጠው ። ይህም የንጉሡን ደስታ እጥፍ ድርብ አደረገው ።

ምኒልክ በኢየሩሳሌም በነበረበት ጊዜ ፣ ሊቀ ካህናቱ ሳዶቅ ሕገ ኦሪትን ሲያስተምረው ከቆየ በኋላ ፣ በመጨረሻ ባረከው ። ንጉሥ ሰሎሞንም ልጁ እብን ሐኪም በበለጠ አባቱንና አያቱን ዳዊትን ስለሚመስል ዳዊት የሚለውን ስም ሰጠው ። እንዲሁም ጥበቡንና ዕውቀቱን በማካፈል ለጋ አዕምሮውን እንዲዳብር አደረገው ። በዚህ ሁኔታ ሦስት ዓመት በኢየሩሳሌም የዕብራይስጥን ቋንቋና ሕገ ኦሪትን እየተማረ ከቆየ በኋላ ምኒልክ ወደ ሀገሩ ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ቁርጥ ሐሳብ አድርጎ ለአባቱ ሐሳቡን ገለጸለት ። በተጨማሪም ጽላተ ሙሴን እንዲሰጠው ጠየቀ ። ሰሎሞን ጥያቄውን ቢቀበለውም እንኳ ፣ ልጁ ምኒልክ ከርሱ ዘንድ ስለሚለየው ቅሬታ ተሰማው ። የበኩር ልጁ እንደመሆኑም መጠን እርሱ ዘንድ እንዲቆይና ከርሱም በኋላ እስራኤልን እንዲገዛ ቢለምነውም ፣ እብን መለክ ግን እንደሚመለስ ለናቱ ቃል ገብቶላት ስለነበረ ለመቆየት ፈቃደኛ ሳይሆን ቀረ ። ንጉሡ እብን መለክን አጥብቆ የለመነበት ምክንያት ብዙ ሚስቶች ቢኖሩትም ቅሉ የነበረው ልጅ ሮብአም ሆኖ እርሱም ገና የሰባት ዓመት ሕፃን በመሆኑ ነበር ። ንጉሥ ሰሎሞን የጽላቱን ግልባጭ ተቀርጾ ለምኒልክ እንዲሰጠው ከመፍቀዱም ሌላ የሀገሩን የ12 ነገድ ከፍተኛ ሹማምንት ጠርቶ በመጡም ጊዜ የበጎሮ ልጁን ወደ ኢትዮጵያ እንደሚልክ ገልጾ ፣ እነርሱም እንዲሁ የመጀመሪያ ልጆቻቸውን አብረውት እንዲሔዱ እንዲያደርጉ አሳስባቸውና በተጨማሪም ከዐሥራ ሁለቱ ነገደ እስራኤል አንድ አንድ ሺህ ሰው ፣ እንዲሁም ከካህናትና ከመኳንንት የበሽር ልጆቻቸውን መርጠው ከምኒልክ ጋር እንዲሔዱ አዘዛቸው ። የተመረጡት ሰዎችም የሰሎሞንን ትእዛዝ ለመጋፋት ባይደፍሩም ከወገኖቻቸው ከእስራኤላውያን ተለይ

ቱው ወደ ኢትዮጵያ በሚመጡበት ጊዜ ይቅርና ጦርነት በሚያደርጉበት የጦር ሚዳ እንኳን ሳይቀር ጽላቷን ይዞ መዋጋት ጥብቅ (ጽኑ) ልማዳቸው ነበረ ። ስለዚህ ነው ጽላቷን ይዘው ወደ ኢትዮጵያ የመጡት ። ወደ ኢትዮጵያም ለመምጣት ከተመረጡት መካከል የሊቀ ካህናቱ የሳዶቅ የበኸር ልጅ አዛርያስ ይገኝበት ነበር ።

አዛርያስም አባቱን ሳዶቅን አብራቸው የምትመጣ ጽላትን እንዲሰጠው ቢጠይቀው ንጉሡ ሰሎሞን አስቀድሞ በፈቀደው መሠረት ለጽላቷማስቀመጫ (መክተቻ) የሚሆን የወርቅ ሳጥን መግዣ ብዙ ገንዘብ ሰጠው። አዛርያስም ወደ አንጥረኛ ሔደና ሣጥኑን እንዲሠራሽት አዘዘው። እንዲሠራለት ያዘዘውም የወርቅ ሣጥን መጠን ከጽላት ሙሉ መጠን ጋር የተስተካከለ ነበር ። ሥራውም እንደ ተጠናቀቀ ጽላቱ ወደሚገኝበት ቤተ መቅደስ ሳጥኑን በምስጢር ይዞ ሔደና ከመቅደሱ በር ሲደርስ በተአምር በሩ ተከፈተለትና ገብቶ ከጽላቶቹ ውስጥ በእግዚአብሔር ትእዛዝ የእስራኤል ሕዝብ መሪና ታላቅ ነቢይ ሙሴ ያሠራትን ዐሥርቱ ትእዛዝ የተጻፈበትን ጽላት በወርቅ ሳጥን አድርጎ ሠረገላ ላይ ጭኖ ይዞ ሔደ ።

ጽላቷን ይዞ የመሔድ ዝግጅት መፈጸሙን ለምኒልክ እንደ ተነገረው ከእስራኤል የመኳንንት ልጆችና የሊቀ ካህናቱ የሳዶቅ ልጅ አዛርያስ እንዲሁም ከሌዋውያን ማለት ከካህናት ወገን በጠቅላላም ከያንዳንዱ ነገድ እንዳንድ ሺህ ሰው ተውጣጥተው ዐሥራ ሁለት ሺህ ያህል ሕዝብ ይዞ ጉዞውን ወደ ኢትዮጵያ ለመቀጠል ተነሣ ።

እየተጓዙም ምድረ ግብጽ ደረሱ ። ካህናቱም የጽላቷን መምጣት ለምኒልክ አልነገሩትም ነበር ይባላል ። ያልነገሩበትም ምክንያት የነገር ነው እንደሆነ በኛ አስተሳሰብ ሳይስማማ ቀርቶ መልሶ ለአባቱ ይሰጠው ይሆናል በማለት ነበር ። የሰባት ቀን መንገድ ከተጓዙ በኋላ ግን የምንነግርህ ነገር አለ ብለው የቆይታውን ፈቃድ ጠየቁት ። በፈቀደላቸውም ጊዜ “የምንነግርህ ታላቅ ጉዳይ ስላለን እንድትፈጽምልን ቃል ግባልን” አሉትና ምኒልክም መልካም ፈቃዱ ሆኖ ማለላቸው ።

እነሱም “እንግዲያውስ ያመጣናት ጽላት ዋናዋንና ነቢዩ ሙሴ ያስቀረጸትን ነው ። አስቀድመን ያልነገርንህም ዋናው ምክንያት ሳትስማማ ቀርተህ ምናልባት አይሆንም የሚል መልስ ትሰጠን ይሆናል በማለት ፍራቻ ነው።” ይህንም በሰማ ጊዜ ጽላቷ እርሷ መሆንዋን አይቶ ለማረጋገጥ ተነሣ ። ባያትም ጊዜ እሷ መሆንዋን በማመን እንደፈሩት

ሳይሆን እጅግ በጣም ደስ አለው ።
“ይህ በሰው ሐሳብ ሳይሆን በእግዚአብሔር ፈቃድ የተደረገ ነው” ብሎ እግዚአብሔርን በማመስገን ተናገረ ።

ከዚህም በኋላ ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት ጉዞአቸውን ቀጠሉ ። በዚሁ ጊዜ ኢየሩሳሌም ውስጥ የንጉሥ ሰሎሞን መንፈሱ እጅግ ታውኮ ነበር ። በመጨረሻም ከረዥም ጊዜ በፊት ከንግሥተ ሳባ ጋር ተኝቶ ሰላየው ሕልም ለሳዶቅ አሜወተው ። ሳዶቅም ንጉሡ ተናግሮ እንዳበቃ እግዚአብሔር ለሙሴ የሰጠው ትዕዛዛት የተጻፉት ቅድስት ጽላት እንደ ተለየችው ዐወቀ ። ይህንንም አስደንጋጭ ዜና ለሰሎሞን አረዳው ። ከዚያም ሳዶቅ ወደ መቅደሱ ለመግባት ሲጣደፍ ሄዶ የታቦቱን መጉናጸፊያ ቢያነሣው እውነተኛዋ ጽላት እንደ ተወሰደች ለሰሎሞን ነገረው ። ከብዙ ዋይታና ልቅሶ በኋላ ሰላምንና ተከታዮቹ ምኒልክን ተከታትሎ በመድረስ ጽላቷን ለማስመለስ ወደ ግብጽ ገሠገሡ ። ነገር ግን ምኒልክና ተከታዮቹ ከጥቂት ቀናት በፊት ቀድመዋቸው ስለተነሡ ሊያገኟቸው አልቻሉም ። በዚህም ምክንያት ንጉሡ ሰሎሞን እጅግ አዝናና ተከታዩ ወደ ኢየሩሳሌም በሚመለስበት ጊዜ በጉዞው ላይ መንፈስ ቅዱስ ጽላቷን የወሰደው የገዛ ልጁ ስለሆነ መጸጸት እንደማይገባው በመንገር አጽናናው። ንጉሡም መንፈሱን አረጋግቶ አብረውት የነበሩትን ሁሉ ስለጽላቷ መሔድ ምንም እንዳይናገሩ ይህን ከጣሱ ግን በሞት የሚቀጣቸው መሆኑን አስጠነቀቃቸው ።

ምኒልክም በሰላም ወደ ኢትዮጵያ በደረሰ ጊዜ እናቱ ንግሥተ ሳባና የሀገሩ ከፍተኛ መኳንንት በደመቀ ሁኔታ ተቀበሉት ። ንግሥተ ሳባም ልጇ ጽላተ ሙሴን ይዞ በደህና በመመለሱ እጅግ ደስ አላት ። በፈቃዱ ዙፋኗን ለቀቀችና ልጇን እብነ መለክን አንግሣ አዋጅ አስነገረችለት ። ከጥቂት ዘመናት በስተቀር ለሦስት ሺህ ዓመታት ያለማቋረጥ እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ በኢትዮጵያ የነገሡ ነገሥታት ከንጉሥ ሰሎሞንና ከንግሥተ ሳባ የተገኙ ነገሥታት ሥርወ መንግሥት በመሆን የመጀመሪያው መሥራች የሆነው ቀዳማዊ ምኒልክ ለሐያ አምስት ዓመታት (982 - 957 ዓ.ዓ) ከነገሠ በኋላ ፡ በተወለደ በ58 ዓመቱ ዐረፈና ከአክሱም ከተማ በስተምዕራብ በኩል በሚገኘው ቦታ በእናቱ መቃብር አጠገብ ተቀበረ ። ከቀዳማዊ ምኒልክ ጀምሮ የንግሥተ ሳባና የንጉሥ ሰሎሞን የዘር ግንድ የሆኑ በኢጠቃላይ ከ200 በላይ የሚሆኑ ነገሥታት ኢትዮጵያን እንደገዙ

ይታመናል ።

ማክዳም ከዚህ ዓለም በሞት በተለየች ጊዜ ከፍ ብሎ በተጠቀሰው ሁኔታ በክብር ተቀበረች ። ይህም ሥፍራ ሳባ ቤተመንግሥት በመባል የሚታወቅ ነው ። ከአክሱም አንድ ኪሎ ሜትር ወጣ ብሎ ወደ ጉንደር በሚወሰደው መንገድ በሚገኝ ሜዳ ላይ ብዙዎቹ እንደቆሙ የቀሩና ወዳድቀውና ተሰባብረው የሚታዩ በደንብ ያልተጠረቡ ሾጣጣ ሐውልቶችም አሉ ። በዚያው አቅራቢያ መሬት ላይ ወድቀው የሚታዩ በደንብ የተጠረቡ ጠፍጣፋ ድንጋዮችም አሉ ። የአካባቢው ኗሪ ሕዝብ በሰፊው በሚነገር አፈ ታሪክ መሠረት እነኝህ የድንጋይ ሐውልቶች የንግሥተ ሳባን መካነ መቃብር የሚያመለክቱ ናቸው ይባላል ። እስከዛሬ ይህ ሥፍራ በቁፋሮ ያልተመረመረ ሲሆን ተበታትነው የሚገኙት የተለያዩ ሐውልቶች ጥንታዊ የመቃብር ሥፍራ እንደሆነ የሚጠቁሙ ናቸው የሚል የጸና ግምት አለ ።

የኢየሩሳሌም ቤተመቅደስም ወራሪ በሆነው ንጉሥ ናቡከደነጾር ከመፍረሱ በፊት ቀዳማዊ ምኒልክ ከኢየሩሳሌም ያመጣት ታቦተ ጽዮን በኢትዮጵያ ከሚገኙ አብያተ ክርስቲያናት ቅድስተ ቅዱሳን በሆነችው ባአክሱም ጽዮን ቤተመቅደስ በጥንቃቄ ተጠብቃ ትገኛለች ። ይህም ከፍተኛ ክብር አክሱምን የሃይማኖት ፡ የመንግሥት ፡ የሕግና የሥርዓተ ማህበር ምንጭ ሲያደርጋት ፡ የጽዮን ማርያም ቤተክርስቲያን ደግሞ በዛሬው ጊዜ ኢትዮጵያ ውስጥ ለሚገኙት ከሐያ ሺህ በላይ ለሚሆኑ አብያተ ክርስቲያናት የቀዳሚነት እናትነትን ሥፍራ ይሰጣታል ። ‘ርዕሰ አድባራት ወገዳማት ዘኢትዮጵያ አክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን’ ተብላ የምትጠራውም ስለዚህ ነው ። ከዚህም ሌላ ከምኒልክ ጋር አብረው የመጡት እስራኤላውያን ከኢትዮጵያውያን ጋር በሃይማኖት ተዋህደውና በጋብቻም ተቀላቅለው በሰላም ይኖሩ ነበር ።

በተጨማሪም ቀደም ብሎ ማክዳ ያመጣችው አዲሱ የኦሪት እምነት መሠረት ሊይዝና በቀዳማዊ ምኒልክ ጊዜ ሊሰፋፋ ቻለ ። ይኸውም ሕፃናት በስምንተኛው ቀን መገረዝ ፡ ሰኮናቸው ያልተሠነጠቀና የማያመነ ሹኩ እንስሳትን አለመብላት ፡ ቅዳሜን ማክበር ፡ ይኸውም ቅዳሜን ማክበር ማለት በቅዳሜ ቀን እንጨት አለመስበር ፡ በቅዳሜ ቀን የተወቀጠ ቡና አፍልቶና ውሃም ከወንዝ ቀድቶ አለመጠጣት የመሳሰሉ ናቸው ። አሁን በየአብያተ ክርስቲያናቱ ያሉት ታቦታት እስከ ዛሬ ድረስ

የሃይማኖት ምልክት ሆነው ሊገኙ የቻሉት ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በመጣው ሃይማኖታዊ ሥርዓት ነው ። ይህም የኦሪት እምነት ከክርስትና በፊት በኢትዮጵያ እንደገባና ተስፋፋቶ እንደነበረ ያለመጠራጠር ያስረዳናል ። የክርስትና ሃይማኖት ከገባና ከተስፋፋ ወዲህ ቢሆንም እንኳ እስካሁን ድረስ የተጠቀሱት እምነቶችና ልምዶች አብዛኛዎቹ ተጠብቀው ይገኛሉ ።

ንግሥተ ሳባ ኢየሩሳሌምን በጉበኝችበት ወቅት በኢየሩሳሌም ከተማ ሰሎሞን እንደሰጣት በሚነገረው መሬት ላይ የኢትዮጵያ ገዳም ተሠርቶ ይገኛል ። ይኸውም ገዳም ዴር ሡልጣን ተብሎ ይጠራል ። ዴር ሡልጣንም ማለት የመንግሥት ገዳም ወይም ርስት ማለት ነው ። ዴር ሡልጣን የኢትዮጵያ የታሪክ ይዞታ ቦታ ብዙ ነበር ። ቢሆንም ሲጠፋም ሲለማም በዘመናት በነበሩ ኢትዮጵያውያን ብርታት ሲመለስ በትንሹም ቢሆን ከዚህ ትውልድ ደርሷል ።

ይህም በኢየሩሳሌም የኢትዮጵያ የታሪክ ይዞታ በሃይማኖት አንጻር ብቻ የሚታይ ሳይሆን ፡ የሀገር ጥንታዊ የታሪክ ቅርስ ወይም ርስት መሆኑን ማወቅ የሚገባ ነው ። ኢየሩሳሌም የክርስትና ሃይማኖት ማዕከል እንደመሆንዋም መጠን በዓለም ሕዝብ የምትገብኝ ቅድስት ሀገር ናት ። በዚህም ከተማ ከአፍሪካ ይዞታ ያላት ኢትዮጵያ ብቻ ስለሆነች ለኢትዮጵያውያን ሁሉ የመንፈስ ኩራት የሚሰጥ ነው ። በዚህም ምክንያት የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከኢየሩሳሌም ጋር ያላትን የረዥም ጊዜ ግንኙነት በመቀጠል በዚያ ገዳም ጳጳስ ይሾማል ። ይህም ሳይቋረጥ እንደ ተጠበቀ እስካሁን ድረስ አለ ። ከጥንትም ጊዜ ጀምሮ ኢትዮጵያውያን ወደ ቅድስቲቷ ሀገር ለመሳለምና ለመጸለይ በየዓመቱ ይሔዳሉ ። በአሁኑ ጊዜም ወደ ኢየሩሳሌም ለሚሔዱ ምዕመናን በየዓመቱ ጉዞውን እያዘጋጀ የሚያከናውነው ድርጅት “የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ምዕመናን መታሰቢያ ድርጅት ለኢየሩሳሌም” ይባላል ።

ነቢዩ አሞጽ “የእስራኤል ልጆች ሆይ ፡ ለእኔ እንደ ኢትዮጵያ ልጆች አይደላችሁምን? ይላል እግዚአብሔር” ባለ ጊዜ በኢትዮጵያና በእስራኤል መካከል ያለውን ግንኙነት ለመጥቀስ አስቦ እንደሆነ አያጠራጥርም ። አሞ ፡ 9 ፡ 7

የአክሱም መንግሥት

ከክርስቶስ ልደት በፊት በ484 — 539 ዓ.ዓ ውስጥ የነበረው ሐይደቱስ የተባለ ጽርዓዊ (ግሪካዊ) ታሪክ ዐዋቂው ስለ ኢትዮጵያ ሲጽፍ “በስተደቡብ ምዕራብ በኩል በጣም ራቅ ብሎ የሚገኝ ሀገር ኢትዮጵያ ነው። በዚህም ሀገር ውስጥ በጣም ትልልቅ የሆኑ ዝሆኖች አሉበት፡ ዞጲና ሁሉም ዓይነት ዛፎች በያለበት በቅለው ይገኛሉ። ሰዎችም ከዓለም ሕዝብ ሁሉ ውበታቸው የበለጠና ዕድሜያቸውም ያረዘሙ ናቸው” ይላል። ቀጥሎም በሌላው ምዕራፍ፡ “ኢትዮጵያውያን ኃያላን፡ ከሰዎች ሁሉ በውበትና በቁመት የሚበልጡ እግዚአብሔርን የሚያመልኩ ናቸው” ብሏል።

የኢትዮጵያ ታሪክ ገጾች የእርስ በእርስና ከውጭ ወራሪ ጋር የተደረጉ በርካታ ጦርነቶች ትረካ ሠፍሮባቸው ይገኛል። ከነኝህ ጦርነቶችና አሳዛኝ ሁኔታዎች መካከል ሐውልቶችን፡ አብያተ ክርስቲያናትንና ውድ ህብቶችን፡ የብራና ጽሑፎችንና የሥነ ጽሑፍ ሥራዎችን በማጥፋት ረገድ ጉልተው የሚታዩ በዮዲትና በኋላም በግራኝ አሕመድ የተመራው የእስላሞችና የቱርኮች ወረራዎች ናቸው። በዚህ የተነሳ እክል ቢፈጠርም በኢትዮጵያና በውጭ ሀገር በሚገኙ የጽሑፍ መረጃዎችና አፈታሪኮች እንዲሁም በቁፋሮ ከተገኙ እርግጠኛ ማስረጃዎች በመመርኮዝ፡ የኢትዮጵያን የጥንት ታሪክ ለማወቅ ይቻላል። ከነኝህም በጽሑፍ ከሠፈሩት ዋነኛ ዋቢ መረጃዎች መካከል ክብረ ነገሥት የተባለው መጽሐፍ ይገኛል።

ክብረ ነገሥት በግዕዝ ቋንቋ የተቀነባበረውና የተጻፈው በዐሥራ አራተኛው ክፍለ ዘመን በአጼ ዐምደ ጽዮን ዘመነ መንግሥት ይኖር በነበረ ይስሐቅ በተባለ የአክሱም ንቡረዕድ ነው። ንቡረዕድ ይስሐቅም ሥራውን ሲያቀናብር ራሱ ከጻፈው ሌላ በቃል ሲተላለፍ ከቆየው ታሪክም በመውሰድ ተጠቅሞበታል። በመሆኑም የኢትዮጵያን ጥንታዊ ታሪክ በሚመለከት ለመጪው ትውልድ ከፍተኛ የሆነ የመረጃ ምንጭ ትቶልን አልፎል።

ከክብረ ነገሥት እንደምንረዳው፡ በኢትዮጵያ በመጀመሪያ የሠፈሩት ታሪኩን በመጽሐፍ ቅዱስ የምናገኘው የኖኅ ተወላጆች ናቸው። የኖኅ ልጅ ካም ኩሽን ወለደ፡ ኩሽም በተራው ለሀገሪቷ መጠሪያ ስሙን የሰጠውን ኢትዮጲስን (ሳባን) ወለደ። ኢትዮጲስም የኢትዮጵያውያን አባት ነው። ክብረ ነገሥትም “ኩሽ ወልዱ ለኢትዮጲስ ዘውእቱ አባሆሙ ለሕዝብ ኢትዮጵያ” በአማርኛ ሲተረጎም ኩሽ ኢትዮጲስን ወለደ፤ ይኸውም የኢትዮጵያ ሕዝብ አባታቸው ነው ሲል ይገኛል። የኢትዮጲስ ልጅ አክሱማይ ሲሆን ቅድስቲቷን የአክሱምን ከተማ የቆረቆረ የአክሱሞች አባት እሱ እንደሆነ ይነገራል። ሮም፡ የሮማውያን ነገሥታት ግዛት መናገሻ ከተማ ለብዙ ጊዜ እንደነበረ፡ እንዲሁም አክሱም የኢትዮጵያ ነገሥታት ግዛት መናገሻ ሆኖ ለብዙ ዘመናት ቆይቷል። ለሮማውያን ንጉሠ ነገሥታዊ ግዛት መጠሪያ ሮም እንደሆነች ሁሉ እንዲሁም ለኢትዮጵያውያን የአክሱም ግዛት ሊባል ቻለ።

ክብረ ነገሥትን ከመሰሉ የታሪክ መዘከሮች ሌላ የኢትዮጵያን ቀደምትነት ታሪክ የሚጠቅሱ ሌሎችም መረጃዎች አሉ። ሙሴ ኢትዮጵያዊት ሴት እንዳገባ መጽሐፍ ቅዱስ ዘጉልቁ 12:1 ይነግረናል። በዚሁ መጽሐፍ ላይ “የሁለተኛው ወንዝ ስም ግዮን ነው። እርሱም የኢትዮጵያን ምድር ሁሉ ይከበዋል” የሚል ተጽፎ እናገኛለን። (ዘፍጥረት 2:13) ይህም ወንዝ አባይ ወይም ግዮን ሲሆን በአውሮፓውያን ዘንድ ናይል በመባል ይታወቃል። ጥቁር አባይ (ብሉናይል) ከምንጩ ከግሽ አባይ ተነሥቶ በጣና ሐይቅ ላይ እየታዘለ አልፎ ሱዳንና ግብጽን እያቋረጠ መጨረሻም ወደ ሜዲቴራኒያን ባሕር ይፈሳል። ኑሮአቸው በየዓመቱ ከኢትዮጵያ በሚፈሰው የውሃ ሙላት ላይ የተመሠረተ በመሆኑ ጥንታውያን ግብጾች ኢትዮጵያን “የእግዚአብሔር መኖሪያ” በማለት ይጠሯት የነበረው በእርግጥም ምድረ ግብፅ የአባይ በረከት ናት። ... ምክንያቱም ያለአባይ የጥንቱ ሥልጣኔ ማዕከል መሆን ይቅርና መላ ሀገሪቷ ምድረ በዳሆና ትቀር ነበር። ስለዚህም የግብፅ ሕይወት አባይ ነው ቢባል ማጋነን አይደለም።

በርካታ ገናና ንጉሠ ነገሥቶችና ንግሥቶች ከጥንት ጀምሮ በአክሱም ግዛት ላይ እንደነገሡ ይታወቃል። ከነኝህም በጣም ከታወቁ ንግሥታት መካከል ዝነኛና አስተዋይ የሆነች ንግሥተ ሳባ ትገኛለች። አንዳንዶች እንደ ኢዛና የመሰሉ ሥራቸውን በድንጋይ ላይ ጽፈው

አኑረዋል ። ሌሎችም በርካታ ነገሥታት እንደ እንደቢስና አፈላስ የመሳሰሉት ስማቸው የተቀረጹባቸውን የወርቅና የብር ገንዘቦችን አሠርተዋል ።

የዛሬዋ ኢትዮጵያ ታሪክ እንጋፋውና ታላቁ የኢትዮጵያውያን ግዛትና የዚህችው ሀገር ሥልጣኔ በር ከፋች ከሆነው ከአክሱም ንጉሠ ነገሥት ግዛት ታሪክ በሰፊው እንደተጀመረ ማንም የሚጠራጠር የለም። የካም ሕዝቦች ከእስያ ወደ ኢትዮጵያ የሚያደርጉት ፍለሳ (ስደት) ከፍተኛ ደረጃ የደረሰው ከክርስቶስ ልደት በፊት 3000 ዓመት እንደሆነ በአብዛኛው ይታመናል ። ሴማውያንም የመጡት ከ2000 ዓመታት በኋላ ሲሆን ፣ ሁለቱም ዝርያዎች የገቡት በሰሜኑ ኢትዮጵያ ክፍል በሆነው በትግራይ (አሁን ትግራይና ኤርትራ) በኩል ነው ። እነኚህ እንደ መጀመሪያ ሠፋሪዎች ወይም የሀገሩ ተወላጅ የሚቆጠሩት የካም ሕዝቦች በቀይ ባሕር ዳርቻ ከሚገኙት ሀገሮች ጋር የቆየ የንግድ ግንኙነት ነበራቸው ። ኢትዮጵያና ደቡባዊ ዐረብ የሚለያዩት ሠላሳ ኪሎ ሜትር ስፋት ባለው መቀላለፊያ በጠባብ የባብኤል መንደብ ስርጥ ነው ። ይህም ስርጥ ታሪክ ገና ሀሁ ከሚልበት ጊዜ ጀምሮ በሁለቱ የቀይ ባሕር ጠረፍ ሀገሮች መካከል ሕዝቦችንም ሆነ ሽቀሮችን ለማሸጋገር አመቺ ሆኖ ሲያገለግል ቆይቷል ።

ዶክተር ታደሰ ታምራት ቸርች ኤንድ ስቴት ኢን ኢትዮጵያ(ቤተክርስቲያንና መንግሥት በኢትዮጵያ) በተሰኘ መጽሐፋቸው እንዳሉት ፡ “የሴማውያን ሰፋሪዎች ከቀይ ባሕር ማዶ ወደ ኢትዮጵያ መምጣት ከቀይ ባሕር ባሻገርና በኢትዮጵያ ወገን መካከል የነበረው የረዥም ጊዜ ግንኙነት የመጨረሻው ደረጃ ነበር” ሲሉ ጽፈዋል ።

ከነገደ ዮቅጣን የሚወለዱት የሴም ዘሮች ወደ ኢትዮጵያ ቀይ ባሕር ጠረፍ የመጡበት ዋና ዓላማቸው ለመነገድ ነበር ። በኋላ ግን እነኚህ የደቡብ ዐረብ ነጋዴዎች የአየር ንብረቱ ለጤና ተስማሚ በሆነው የኢትዮጵያ ደጋማ ክፍል ቋሚ መኖሪያቸውን መሠረቱ ።

የአዱሊስ የባሕር ወደብ ለነኚህ ሕዝቦች ዋንኛ መግቢያ ሲሆን ፣ ሳባውያን መጀመሪያ የሠፈሩባትና የንግድ መኖሪያ ካደረጉት ሥፍራዎችም አንዱ ነው ። እነኚህ ከደቡባዊ ዐረብ የፈለሱ ሕዝቦች ቀደምት ነዋሪ ከሆኑት የካም ተወላጆች በይበልጥም ከአገሮች ጋር በጋብቻ ተሳስረውና በነሱም መካከል በሰሜን ኢትዮጵያ ደጋማ አካባቢ በተለይም በአሁኖቹ

ኤርትራና ትግራይ ክፍሎች ሠፈሩ ። ከአዱሊስ ተነሥተው አንዱ ወደ ቆሎየ ከዚያም ተራራማውን ክፍል አቋርጦ ወደ አክሱም ሌላው ደግሞ ወደ ደቡባዊ ክፍል ወደ አጋሚ የሚያመሩት ሁለት የንግድ መስመሮች ከደቡባዊ ዐረብ ፈልሰው በአብዛኛው በትግራይ ደጋ ክፍል የሠፈሩት ሁለት ዋና ጉላዎች ካረፉባቸው ሥፍራዎች ጋር ይገጣጠማሉ ።

ከነዚህ ሁለቱ ነገዶች አንዱ ነገደ አግዓዝያን ተብሎ የሚጠራ ሲሆን ፣ ይህም ጥንታዊው የኢትዮጵያ ቋንቋ የሆነው ግዕዝ ስሙን ያገኘበት ምንጭ ቃል ነው ። ሌላው ደግሞ በኋላ ኢትዮጵያን ለመጥሪያ ሆኖ ለጥቂት ዘመን የዋለውን ሐበሻ (በፈረንጅ አቢሲኒያ) የሚለውን ያሰገኘ ነው ። ይኸውም በሌላው አነጋገር የጥንቱ ነዋሪ የሆነው የካም ዘር በኋላ ከመጡት ከሴም ዘር ቀጥሎም ከነገደ እሥራኤል በመደባለቁ ሐበሻ (ድብልቅ) ተብሎ ተጠራ የሚሉ አሉ ።

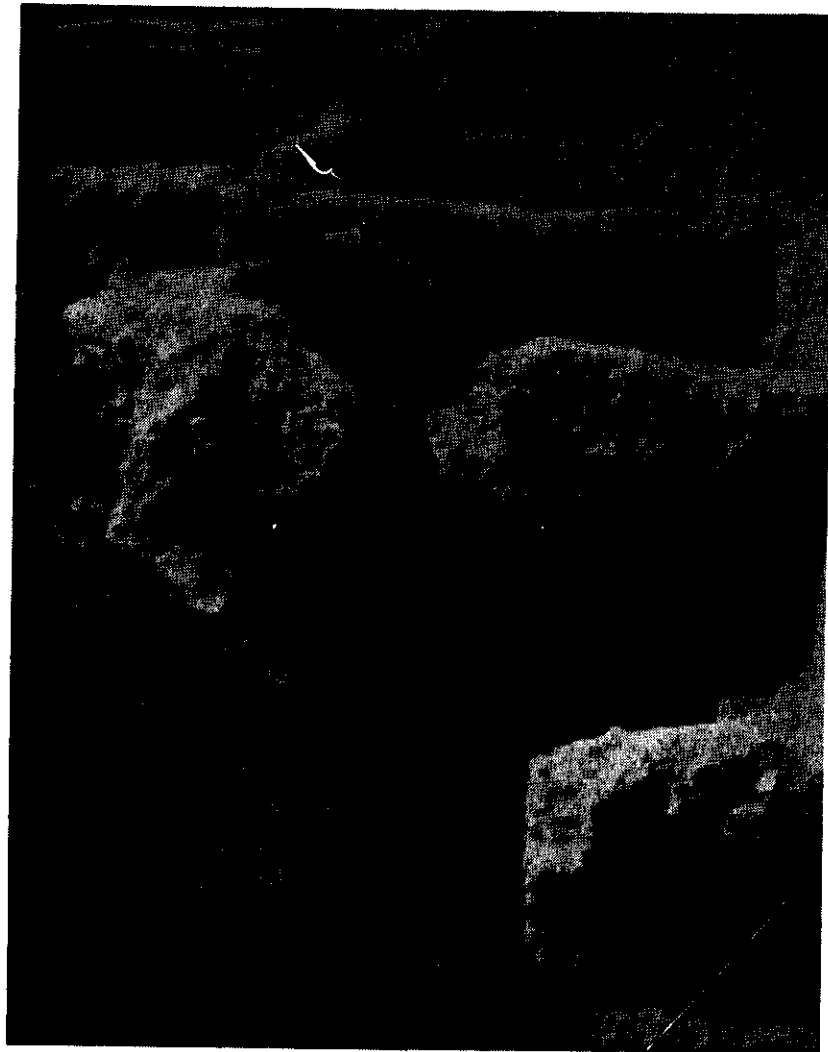
ሐበሻዎች መሐል ትግራይ ውስጥ የሐና አክሱም አጠገብ ሲሰፍሩ ፣ አግዓዚያን ደግሞ ወደ ደቡብ ተጉዘው ከአካለ ጉዛይና አጋመ ዙሪያ መንደሮቻቸውን ቆረቆሩ ። እነኚህ ሁለት ሳባውያን ሕዝቦች ሳቢያን የተባለና ፊደላቱ ከፈኒቃውያን ፊደል ጋር የተዛመደ የራሳቸው የሆነ ቋንቋና አጻጻፍ ነበራቸው ። ከዚያም በኋላ ኢትዮጵያውያን የሳባውያንን ፊደል ከራሳቸው ጋር አዋህደውና አሻሽለው አዲስ ቅርጽ ያለውን አክሱማዊ ፊደል ፈጠሩ ። ይህም ፊደል ግዕዝ ወይም ኢትዮጲሳዊ በመባል ሲታወቅ ፣ እንደ ሳባውያን ከቀኝ ወደ ግራ የሚጻፍና የሚነበብ ሳይሆን ፣ የራሱ የሆነና የተለየ ከግራ ወደ ቀኝ የሚጻፍ የአጻጻፍ ዘዴ ነው ። ከመላው የአፍሪካ አህጉር (ከዐረብ ሀገሮች በስተቀር) የተለየ የሥነጽሑፍ ተውፊት ለብዙ ሺህ ዓመታት ያላት ኢትዮጵያ ብቻ መሆኗ ራሱ የሥልጣኔ ግዙፍ ምስክር ነው ።

ከዚህም የተነሣ የኩሽና የሳባ ዘሮች በመዋሐድ የተሻለ ሥልጣኔ ለማግኘት ለሰራዊቱ አደረጃጀትና ለምሕንድስና አስተዋጽኦቻቸውን አበርክተዋል ። ኤድዋርድ ኡለን ዶርፍ ‘ዘ ኢትዮጵያንስ’ (ኢትዮጵያውያን) በተባለው መጽሐፉ እንደ ተጠቀሰው “ኢትዮጵያውያን ከቀይ ባሕር ማዶ ካሉት ሕዝቦች በተጨማሪ ከግብጾች ጋር ግንኙነት ነበራቸው ። እነኚህም ግንኙነቶች ፈላሲያኑ ከየመን ከመምጣታቸውና በኢትዮጵያ ደጋማ ክፍል ከመሥፈራቸው አስቀድሞ የረዥም ዘመን ዕድሜ የነበራቸው ናቸው ።”

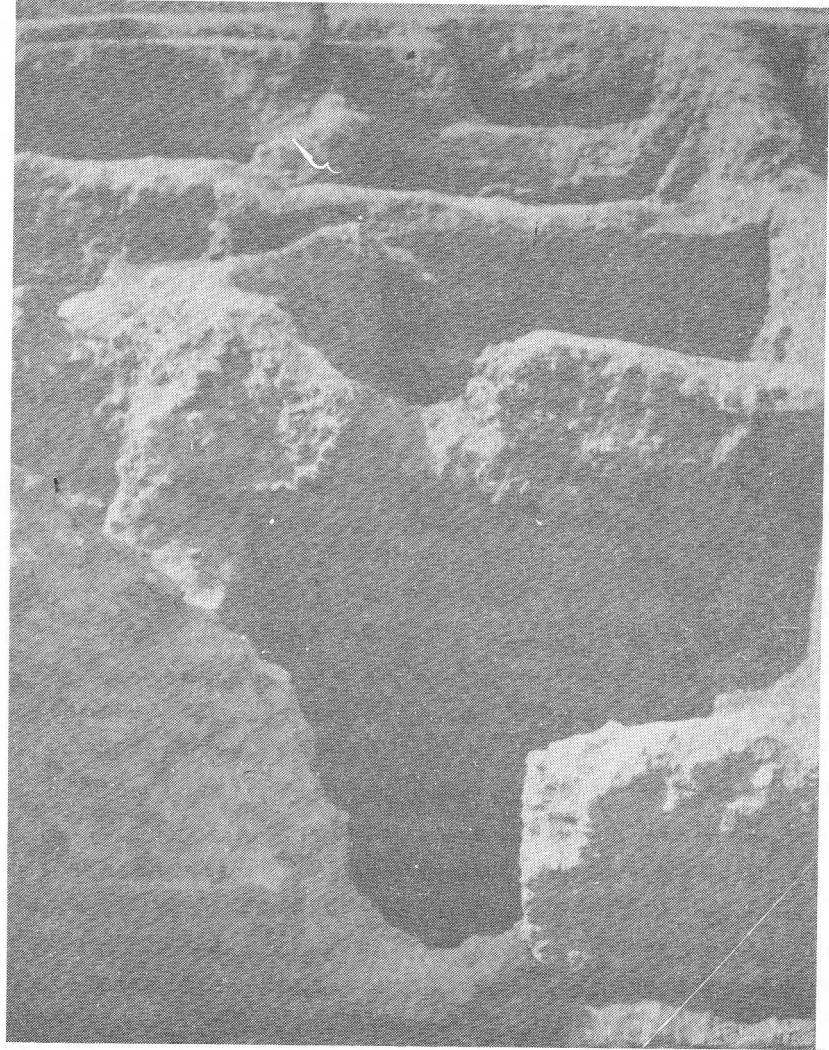
የነኝህ ሁለት ማኅበረሰቦች ስምምነት ኢትዮጵያዊ የሆነ ሥልጣኔ ሊፈጠር ቻለ = ቆይቶም እነኝህ የካምፕ የሴም ዘር ውጤት የሆኑ ሕዝቦች እንደ ቀይ ባሕር አካባቢ ፣ ከረን ፣ ሐማሴን ፣ ሠራዬ ፣ ሐውዜን ፣ አጽቢ ፣ ሰሐርት እና ኩሐ ወደ መሳሰሉት የኤርትራና የትግራይ ምዕራባዊና ደቡባዊ ክፍሎች ቀስ በቀስ ሠፈሩ ። ከዚህም በመነሣት በሌላው የኢትዮጵያ ክፍሎች በተለይም ወደ አካባቢው ምዕራብ ፣ ደቡብና ምሥራቅ በስፋት ሠፈሩ ። መናገሻቸውን በመጀመሪያ በየሐ ፣ ቀጥሎም በአክሱም ካደረጉ በኋላ በይበልጥ ወደ ደቡብ ኢትዮጵያ በመዝለቅ በዛሬው ጉንደር ፣ ወሎ ፣ ጉጃም ፣ ሸዋ ተብለው በሚጠሩትና በሌሎችም የኢትዮጵያ ክፍሎች ላይ የወታደር ሠፈሮችን አቋቋሙ ። በዚህም አኳኋን በሐረር ፣ በአርሲ ፣ በጅማና በወለጋ ተሰራጩ ። በየሠፈሩበትም ሁሉ ነዋሪዎች እየሆኑ እየተስፋፉ ሔዱ ። ከዚህም በኋላ ኢትዮጵያ የአካባቢውን የሰሜንና የደቡብ ጉረቤት ወሰንተኛ ሀገሮችን ከመያዝም ሌላ በምሥራቅም በኩል ከባሕር ማዶ ተሻግራ የመጓጓዣ ትገዛ ነበር ።

ከብዙ ሺህ ዘመናት ጀምሮ ኢትዮጵያውያን ከኢትዮጵያ በስተሰሜን ከምትገኘው ግብጽ ጋር ግንኙነት ነበራቸው ። ጥንታውያን ግብጾችም አዱሊስ የአክሱም ነጉሠ ነገሥት ግዛት ዋነኛዋ የባሕር ወደብ እንደሆነች ያውቁ ነበር ። ከዚህች ወደብ የንግድ ዕቃዎች ወደ ሜዲቴራኒያን አካባቢ ሀገሮች ፣ መካከለኛው ምሥራቅ ፣ ሕንድ ፣ ሲሎንና ቻይና ሲልኩ ፣ ከነኝህም ሀገሮች የሚመጡ ሸቀጦች ይገቡባት ነበር ። ስለ አክሱም ከተጻፉት ሁሉ ጥንታዊ የሆነው በ60 ዓ/ም ግድም የተጻፈው ፔሪፕሊስ አፍ ዘ ኤሪትሪያን ሲ (የኤርትራ ባሕር ላይ ጉዞ) የተባለው መጽሐፍ ነው ። የዚህ መጽሐፍ ደራሲ (ምናልባትም ስለግብጽና ግሪክ የዳበረ ዕውቀት የነበረው) ከቀይ ባሕርና ሕንድ ውቅያኖስ ዳርቻ የሚገኙትን ዋና ዋና ከተማዎች ከመጥቀሱም ሌላ ስለ ራሱ ጉዞና በወቅቱ ስለነበረው የንግድ ሁኔታም ጽፏል ። በዚህም ውስጥ የአዱሊስ ወደብ “መጠነኛ ሥፋት ያለው መንደር” ተብሎ ሲጠቀስ ፣ ጥንታዊት የኢትዮጵያ መናገሻ የሆነችው አክሱምም... “አክሱማውያን ለተባሉት ሕዝቦች ከተማ እንደሆነች” ጸሐፊው ያረጋግጣል ። ይኸው ደራሲ አዱሊስ ከባሕር ጥቂት ገባ ብላ እንደምትገኝና ከዚህም ተነሥቶ ወደ ዋናው የዝሆን ጥርስ ገበያ ወደ ሆነው ወደ ቆሎየ የሦስት ቀን መንገድ እንደሚፈጅ ይነግረናል ። በዚህ ደራሲ አባባል በአዱሊስና አክሱም

መካከል የስምንት ቀን ርቀት ሲኖር ፣ ከአባይ ማዶ ካሉ ሥፍራዎች የሚመጣው የዝሆን ጥርስ ወደ ሳይኔየም (ስናር) ይወሰድና ከዚህም ወደ አዱሊስ ይሸጋገራል በማለት ያስረዳናል ።

አዱሊስ በቆፋሮ የተገኘ የመናሪያ ቤቶች

አዲስ በቁፋሮ የተገኘ የመኖሪያ ቤቶች

የአክሱም መንግሥት ግዛት ከዛሬዋ ሱኦኪን እስከ በርበራና ከዚያም ባሻገር እንዲሁም ወርቅ እስከሚወጣበት እስከ ሳሱ ወደ ውስጥ ዘልቆ የተንሠራፋ አገር እንደነበር ይኸው ጸሐፊ ይናገራል። ንግዱ ከሚጣጠፍበት ከአዱሊስ ወደብ ወርቅ፣ ጨው አብሲዲያን፣ የዝሆን ጥርስ፣ ዕጣን፣ ከርቤ ቅመማቅመም፣ የአውራሪስ ቀንድ፣ የጥማሬ ቆዳ፣ የኤሊ ድንጋይ፣ በሕይወት ያሉ ዝንጀሮዎች፣ ዝሆኖችና ባሮች ወደ ሕንድ፣ ፋርስ አራቢያና የሮም ግዛት ይላኩ ነበር። ወደ ሀገር ውስጥ ከሚገቡት ሸቀጦች መካከል ወይን ጠጅ፣ የወይራ ዘይት ከብርቱቆ የተሠሩ ቁሳቁሶች፣ ዋንጫዎች፣ በየዓይነቱ ቀለም የተነከሩ ካባዎች፣ የሐር ጨርቅ የቆዳ ኮቶችና መጥረቢያዎች ነበሩ። ከፔሪፕሊስ እንደ ምንረዳው፣ በጊዜው አክሱምን ይገዛ የነበረው ዘስካለስ የተባለው ንጉሥ ጨቅ ስለነበር በተቻለው መጠን የግል ሀብት ለማኳበት የሚጣጣር ቢሆንም፣ በአስተዳደሩ ትክክለኛ፣ የግሪክን ቋንቋ የተማረና ከፍተኛ ዕውቀት ያለው ንጉሥ ነበር። ይኸው መጽሐፍ በዚያን ጊዜ የንግዱ ሁኔታ የተጣጠፈ እንደነበር ይገልጽና፣ የባለብዙ ደርብ ፎቅ ሕንፃ ምስል የሆኑት አንዳንዶቹ ሐውልቶች የተሠሩትም ምናልባት በዚህ ጊዜ ሳይሆን አይቀርም ይላል።

አክሱም በእስያና በአፍሪካ መካከል እንደ ድልድይ በማገልገል ከግብጽ፣ ከግሪክ ከሮም፣ ከሕንድ፣ ከፋርስ (ኢራን) ና ከቻይና ጋር ለረዥም ዘመን የቆየ የንግድ ግንኙነት ነበራት። የአክሱም ነጋዴዎችና መርከበኞች የብሱን አቋርጠው ባሕሩን ተሻግረው ይጓዙ ነበር። ይህም ከልዩ ልዩ ሀገሮች የሚደረገው ግንኙነት በአክሱም ንግድና ሥልጣኔ፣ ሙዚቃና ሌሎችም ሥነጥበቦች ላይ በጣም ጥልቅ ውጤት ነበረው። ከነኚህ ሁሉ መግባባት ውስጥ ግን፣ ፍጹም ኢትዮጵያዊ የሆነ የተዋሐደ የሥልጣኔ ውጤት ሊገኝ ቻለ።

ከክርስቶስ ልደት በኋላ፣ በስድስተኛው ክፍለ ዘመን የግሪክና የግብፅ ነጋዴዎች ከአዱሊስ እንደለቀቁና የግሪክ ቋንቋም መናገሩ ቀርቶ እንደተረሳ ይታመናል። ከቀይ ባሕር ዳርቻ የጠፋችው የጥንት የአክሱም ወደብ አዱሊስ ልትታወቅ የቻለችው በላዩ ላይ የነበረው ጽሑፍ ቅጅ ተደጋግሞ ሲጠቀስ የቆየው ያንድ ሐውልት መገኘት ነው። ይኸው ጽሑፍ በግሪክ ቋንቋ የተጻፈ ስለነበረ የአክሱም ንጉሥ ቃላቱን ከሐውልቱ ላይ አስገልብጦ እንዲልክለት የአዱሊስን አገረ ገዥ አዘዘው።

ለዚህም መረጃ የሆነው በ525 ዓ/ም የአዱሊስ ገዥ በዚያ ያልፍ የነበረውን አንድ ነጋዴ በግሪክኛ ቋንቋ ድንጋይ ላይ የተጻፈውን ጽሑፍ እንዲገለብጥ ለት መፈለጉ ነው። ቆስማስ እንዲኮፕሌውስቲስ የተባለው ይህ ተጓዥ ነጋዴ በሁለት ኮፒ የገለበጠውን ጽሑፍ ተርጉሞ አንዱን ለንጉሡ እንደላከለትና ሁለተኛውን ደግሞ “ክርስቲያንቶፕግራፊ” በተሰኘው መጽሐፍ እንደጻፈው ገልጸዋል። ጽሑፉ ባለቤቱ በውል ያልታወቀው ይህ ሊቀዳ የበቃ የድንጋይ ላይ ጽሑፍ ክርስቶስ ልደት በፊት በአንደኛው ምዕተ ዓመት እስከ ክርስቶስ ልደት በኋላ አንደኛው ምዕተ ዓመት ድረስ ባለው ጊዜ መካከል እንደ ተጻፈ ይታመናል። ስሙ ከድንጋዩ ሰሌዳ ላይ ተደምስሶ በመጥፋቱ ማን እንደሆነ ያልታወቀ ኢትዮጵያዊ ንጉሥ በግዛቱ በአዋሳኝ ባሉት ጉረቤት ሀገሮች ላይ ከባሕር ማዶም ተሻግሮ ያደረጋቸውን ዘመቻዎችን በዝርዝር የሚናገር ነው። ይህ ጽሑፍ በጊዜው ስለነበሩ አክሱማውያን ብዙ ነገር ሲገልጽ በተጨማሪም የግዛታቸው ጠረፍ እስከ ግብጽ፣ በምዕራብ እስከ ጋምቤላ፣ በደቡብ ምዕራብ እስከ ሳሱ ሲደርስ በደቡብ ዓረብ ያሉ ግዛቶችንም ያካተተ እንደነበረ ይመስክራል። ጽሑፉ እንደሚለው በዘመኑ ይገዛ የነበረው ንጉሥ በደንብ የተደራጀ የባሕር ኃይልና ጦር ሠራዊት ሲኖረው ትውልዱም ከኢትዮጵያ ነገሥታት ዘር ነበር። ይህ ጽሑፍ የሦስተኛው ክፍለ ዘመን ነው ተብሎም ይገመታል። ለታሪክም ከፍተኛ ያለ ዋጋ ያለው ነው። በቆስማስ አባባል፣ ጽሑፉ የተገኘው ባንድ የከተማው መግቢያ “የአክሱም በር” ይባል በነበረው ሥፍራ በዕብነ በረድ ከተሠራ አንድ ዙፋን አጠገብ ነበር።

የአክሱም ግዛት በደቡብ ዐረብ ለማስፋፋት ወሳኝ ሚና የተጫወተው ቀዳሚ ንጉሠ ነገሥት ገደራት ነው። ይህ መሆኑንም በደቡብ ዐረብ የተገኘ በሳባውያን ቋንቋ የተጻፈ ጽሑፍና እንዲሁም በግዕዝ የተጻፈና ኢትዮጵያ ውስጥ የተገኘ ሌላ መረጃ ያረጋግጣሉ። ከክርስቶስ ልደት በኋላ በሁለተኛው ምዕተ ዓመት በንጉሥ ገደራት የሚመራ የኢትዮጵያ ሠራዊት በቀይ ባሕር ማዶ በመሻገር የቀድሞ ይዞታውን አስፋፍቷል። ከዚህ በኋላ ፕይጉት የተባለውን ልጁን የገበሩትን ሀገሮች እንዲያስተዳድርና በዚያ የሚገኘውንም ሠራዊት እንዲመራ መሾሙን ይገልጻል። የአክሱም ባሕር ኃይል በቀይ ባሕር የሚገኘውን የሮምን ግዛት የነበረውን በቁጥጥር ሥር አውሎ ሮማውያን ግብር እንዳያስገቡ ያገዳቸው በዚሁ

ክፍለ ዘመን ውስጥ ነበር ።

ከክርስቶስ ልደት በኋላ በሦስተኛው ክፍለ ዘመን የኖረ ማኒ የተባለ የፋርስ ምሁር የአክሱምን መንግሥት በጊዜው ከነበሩት አራት ኃያላን መንግሥታት እንደ አንዱ በመቁጠር ከፋርስ ፡ ሮምና ቻይና ጉን አስልፎት እናያለን ። ይህ የአክሱም መንግሥት ከላይ ከተጠቀሱት በላይ ሌሎች በርካታ ዝነኛ ነገሥታት ነበሩት ። ከነኝህም ውስጥ እጅግ ገናናው ከ320 ዓ.ም. እስከ 360 ዓ.ም የገዛው ንጉሠ ነገሥት ኢዛና ነበር ። ኢዛና የበለጠ ዕውቅ ሊያደርጉት ከቻሉት መካከል የድንጋይ ላይ ጼሑፎችን ስለተወልደና ከሀገር ውጭም መረጃዎች ስላሉን ከሌሎቹ በተሻለ መንገድ ስለ ኢዛና ልናውቅ ችላለን ። ይህ ንጉሥ በዕውቀት እጅግ የበሰለ ሰው ነበር ። ዶክተር ሥርግው ኃብለ ሥላሴ “ኤንፒሮንት ኤንድ ሚዲኛል ኢትዮጵያን ሂስቶሪ አኖቱ 1270” (ጥንታዊውና የመካከለኛው ዘመን የኢትዮጵያ ታሪክ እስከ 1270) በተባለው መጽሐፋቸው “የአክሱም ብልጽግናና ኃያልነት ከፍተኛ ደረጃው የታየው በኢዛና ዘመን ነው” ይላሉ ። ሳይዛናና ኤዴፋስ በተባሉ ሁለት ወንድሞቹ እየታገዘ አዳዲስ ግዛቶችን እያስገበረ ያመጹትንም መልሶ በቁጥጥር ሥር ያውል ነበር ። የጦር ሠራዊቱም በሦስት የተከፈለ ነበር ። እነኝህም ወጣቶችን ያቀፈው ሙዛት የተባለ ኮማንዶ መሰል ጦር ፣ ዳኩወን የተባለ በዝሆኖች የሚገለገል ሠራዊት እንዲሁም የዛሬውን ሚካናይዝድ ጦር የሚመስልና ሓራ የተሰኘ የእግረኛ ኃይል ናቸው ።

ሌላው ኃያል ንጉሥ ደግሞ በዚሁ መጽሐፍ የተጠቀሰው ካሌብ ነው። እነኝህ የኢትዮጵያ ነገሥታት በየመን ባላቸው ግዛትና ቀይ ባሕርን በመቆጣጠራቸው ውቅያኖሱን ተሻግረው ከምሥራቅ ዓለም ጋር የነበረው ንግድ ብቸኛ ተጠቃሚ ሊሆኑ ችለው ነበር ። ኢትዮጵያ ከ589 ዓ.ዓ. እስከ 220 ዓ.ዓ. በሥልጣን በቆየው በሐን ሥርወ መንግሥት ጊዜ እንኳን ከቻይና ጋር የንግድ ግንኙነት ነበራት ። የሁለቱም ሀገር መርከቦች ረዥሙን ጉዞ ለማጠናቀቅ ዐሥራ ሁለት ወር ያህል ይፈጅባቸው ነበር ። ኢትዮጵያ በቻይናውያን ዘንድ የምትታወቀው ሁዋንግቺ በመባል ነበር ። የታወቀው ጀርመናዊ ምሁር ኤ ቨርማን እንዳረጋገጠው ፣ ይህም ሥያሜ የታወቀው ከአግኦዝያን ሕዝቦች ስም ጋር ተነጻጽሪ ነው ።

ግሪኮች ከምሥራቁ ዓለም ጋር በነበረው የንግድ እንቅስቃሴ ላይ የነበራቸው የበላይነት እየተዳከመ ሲሔድ ወደ ሕንድ በመጓዝና ሽቀጦ

ችን ከዚያ አምጥተው በአዱሊስ ወደብ ለሚጠብቁት ግሪኮች የሚሸጡላቸው አክሱሞች ነበሩ ። በደብረዳም የተገኙት የተለያዩ የሕንድ ገዥዎች ገንዘቦችም ይህን ያረጋግጣሉ ። እነኝህ ገንዘቦች ከክርስቶስ ልደት በኋላ የሦስተኛው ክፍለ ዘመን ናቸው ።

ከሮማውያን ጋር በነበራት የንግድ ልውውጥ አክሱም ለዚህች ሀገር የቅንጦት ዕቃዎች ታቀርብላት ነበር ። ወርቅ ፣ የዝሆን ጥርስና ቅመማቅመም የመሳሰሉት ናቸው ። የንግድ ዕቃዎቿ ጥራት እጅግ ከፍተኛ በመሆኑ አውግስጦስ ቄሳር በ29 ዓ.ዓ. ኢትዮጵያን ድል ለማድረግ ሠራዊት ልኮ ሳይሳካለት ቀርቷል ። እንደዚህም በንጉሠ ነገሥተ ኔሮ ዘመን (54—68 ዓ.ም) የአባይን ምንጭ ፋሊጋ በሚል ሽፋን ሰላዮች ወደ ኢትዮጵያ መጥተው ነበር ። ሆኖም ይህ የኔሮ እቅድ የሕልም እንጀራ ሆኖ ቀረ ። ገፍቶም መጥቶ ቢሆን ኖሮ በሽንፈት እንደሚመለስ ጥርጥር የለውም ።

አክሱማዊ ወደብ በሆነችው አዱሊስ የተገኙ ፍርስራሾች

አክሱሞች በርካታ ታላላቅና አነስተኛ ከተሞች ቆርቁረው ነበር ። እስቲ አሁን የጥንቶቹ ኢትዮጵያውያን ወደነኝህ ከተሞቻቸው ይጓዙባቸው የነበሩባቸውን ጉዳናዎች ተከትለን በመጓዝ የመንገዶቹን ሁኔታ እንመርምር ። በዚያን ዘመን መንገዶቹ አስቸጋሪ በመሆናቸው ከአዱሊስ ወደ ቆሎዬና አክሱም ለመድረስ ብዙ ቀናት ይፈጅ ነበር ። ዛሬ ግን የመኪና መንገድ ስላለ ወደ ታሪካዊ ከተሞችና መንደሮች ለመድረስ

ቀላልና አመቺ ሆኗል ። ከአዱሲስ በስተሰሜን አምሳ ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ የምትገኘው ምዕዋ ይህን ጥንታዊ ወደብ አዱሲስን ተክታለች ። በዚሁም መንገድ አሥመራ የቆሎየ (አሁን የቆሐይቶን) ቦታ ወስዳለች ። አክሱም ከአሥመራ በመኪና የአራት ሰዓት መንገድ ስትሆን ፣ በዛሬው ጊዜ የአክሱም አውራጃ ዋና ከተማ ሆና የምታገለግል አነስተኛ ከተማ ናት ። ሆኖም ግን ቅርሶቿ የሆኑት ሐውልቶች ፣ አብያተ ክርስቲያናትና ትውፊቶቹ ያለፈውን ገናኝነቷን ይመሰክራሉ ። በኢትዮጵያ ከሚገኙት ጥንታዊ ሥፍራዎች መካከል የከተማነቷ ውበት ጨርሶ ሳይጠፋ ተከብሮ ብርቅና ድንቅ ሆኖ በጥንታዊ ከተማነት ደረጃ ህልውናዋ በውል የተረጋገጠና በመጠኑም ቢሆን የዘመናዊ ከተማነት ጠባይ ያተላበሰች አክሱም ብቻ ነች ።

አዱሲስ ከጥንት ጊዜ ጀምሮ የኢትዮጵያ ዋና የባሕር ወደብ ሆኖ ያገለግል እንደነበረ የታወቀ ነው ። ወደቡ በ2400 ዓ. ዓለም ግብጾች ቅመማቅመምን ሌሎችም ውድ ነገሮችን ለመፈለግ ከመጡበት ጊዜ ጀምሮ ሁሉ እንደ ነበር ይታወቃል ። በ1000 ዓ.ዓለም ከየመን የፈለሱ ሕዝቦች ወደ ኢትዮጵያ ገብተው ደጋማ ሥፍራዎች ላይ የሰፈሩት በዚሁ ወደብ በኩል ነው ። እንዲሁም በሜዲቴራኒያንና በምሥራቁ ዓለም መካከል ለሚካሄደው ንግድ ያገለግላ ከነበሩት በቀይ ባሕር ዳርቻ ከሚገኙ ወደቦች መካከል ዋናው አዱሲስ ነበር ። አዱሲስ ብዙ መርከቦችን የሚያስተናግድ ታላቅ አክሱማዊ ወደብ ነበር ። አዱሲስ እስከ ስምንተኛው ክፍለ ዘመን ከክርስቶስ ልደት በኋላ ሲያገለግል ቆይቷል ። ሆኖም የውጭ ጠላቶቹ ባደረጉት የበቀል ወረራ እንዲቃጠል ተደረገ ። ከዚያ ወዲህ ግን ሊያንሰራራ አልቻለም ።

በዛሬው ጊዜ 500 ሜትር ያህል ስፋት ባለው ሥፍራ የሚገኘው ፍርስራሹ በቁጥቋጦች ተሸፍኖ ይታያል ። እስከ ዛሬ ድረስ የሚገኙ የሸክላ ስብርባሪዎች ፣ የድንጋይ ክምሮችና ተጐራርደው የወደቁ ዓምዶች (ምሳሌዎች) ቦታው የጥንት ከተማ እንደነበረ ምስክሮች ናቸው ። አዱሲስን በቁፋሮ ለመመርመር የመጀመሪያውን ሙከራ ያደረገው በ1860 ዓ.ም አጼ ቴዎድሮስን ለመውጋት ከመጣው የእንግሊዝ ጦር አባል የሆነ መኰንን ሲሆን ፣ ጦሩ በዙላ ባሕር ሰላጤ ወርዶና በቦታው ሠፍሮ በነበረበት ጊዜ ነው ። መኰንን ለጊዜ ማሳለፊያ ባደረገው በዚህ ቁፋሮ ለጊዜውም ቢሆን ሥራ ፈትተው በነበሩ ወታደሮች አገልግሎት

በመጠቀም ያንዲት የቢዛንስ የሕንፃ አሠራር እቅድ ያላት ቤተክርስቲያን መሠረት ተቀብሮ በነበረበት አፈር ሊወጣ ችሏል ። እንደገናም በ1899 ዓ. ም. ኢጣሊያዊው አርኪዎሎጂስት ፓሪቤኒ ባካሔደው ሰፊ የምርምር ሥራ በመፈጸም ከፍተኛ ግምት የሚሰጣቸው አንድ ትልቅ ሕንፃና የጎብረት መኖሪያ ቤቶች የሆነ የግድግዳ ግንቦችን ከተቀበሩበት ሊያወጣ ቸው ችሏል ። አብዛኛዎቹ ሕንፃዎች በየዓመቱ በክረምት ወራት ጐርፍ እያንዘ በሚያመጣቸው የአሸዋ ደለል ተሸፍነው ይገኛሉ ። ከዚህ ከጥንቱ መኖሪያ ባድማ አጠገብ በስተደቡብ ምዕራብ ቀጭን መንገድ ያለው የጥንት ሠፈር የነበረ አንድ ደልዳላ ቦታ ይታያል ። በዚያው ዓመት ሱንድስትሮም የተባለ የስዊድን ተወላጅ ሚሲዮናዊ ከፍርስራሹ በስተም ሥራቅ ባለው ቦታ ባለ ዓምዶች የነበረ ያንድ ሕንፃ ፍራሽ አግኝቷል ። ከዚያም በኋላ የሸክላ ቁሳቁሶች ፣ ገንዘቦችና የዝሆን ጥርስ ከዚሁ ሥፍራ ተገኝተዋል ።

የጠረፍ ከተማ የነበረችው የሳባ ፍርስራሽ እንደሆነች የሚነገርላ ትና ምናልባትም የመጀመሪያዎቹ ሳባውያን መንደራቸውን የመሠረቱ ባት ቦታ ከምዕዋ በስተሰሜን የምትገኝ የጥንት ታሪካዊ ሥፍራ ነች ። በስተደቡብ የምትገኘው አዱሲስ ዋናዋ የአክሱም የንግድ መናኸሪያ ስለነበረች ፣ ሳባ በአነስተኛ ደረጃ ታገለግል የነበረች ወደብ ልትሆን ትችላለች ። የጥንቷ አዱሲስ ዛሬ የምትታወቀው ዙላ በመባል ነው ።

ተራራማውን ጐዳና ተከትሎ ከዛሬዋ መጠራ 12 ኪ.ሜ. በስተሰሜን እና 80 ኪ.ሜ ያህል ከአዱሲስ ርቆ በአክሱምና በአዱሲስ ወደብ መካከል የተቆረቆረች ከተማ ቆሎዬ (ቆሐይቶ) የተባለች ትገኝ ነበር ። ከአክሱሞች የፈጠራ ሥራዎች አንዱ በቆሎዬ ከአንድ ኮረብታ ግርጌ የተሠራው ግድብ ነው ። በግድቡ የተጠራቀመው ውኃ ለዕለትለት ፍጆታና ለመስኖ አገልግሎት የሚውል ነበር ። በጊዜው ቆሎዬ የአዱሲስ ነዋሪዎች ከሚያቃጥለው ሙቀት ለመሸሽ የሚመጡባት መዝናኛ ሥፍራ ነበረች ። ጦደ ጠረፍ የነበራትም ቅርበት ነጋዴዎች ወደሷ ዘልቀው ያለቀባቸውን ሸቀጥ መልሰው እንዲሰበሰቡ የምትጋብዝ ደማቅ የመገበያያ ሥፍራ ነበረች ። በቀይ ባሕር ዳርቻ የነበረው የአክሱም የንግድ እንቅስቃሴ ሲዳክምና በመጨረሻም አዱሲስ እንዳልነበረች ስትሆን ፣ የቆሎዬም ደብዛ አብሮ ጠፋ ። ቆሎዬ በነበረችበት ሥፍራ ዛሬ ለምልክት የቀረው ምናልባት ለሃይማኖታዊ ሥርዓት ማከናወኛ የተሠራና በእቅራቢያው

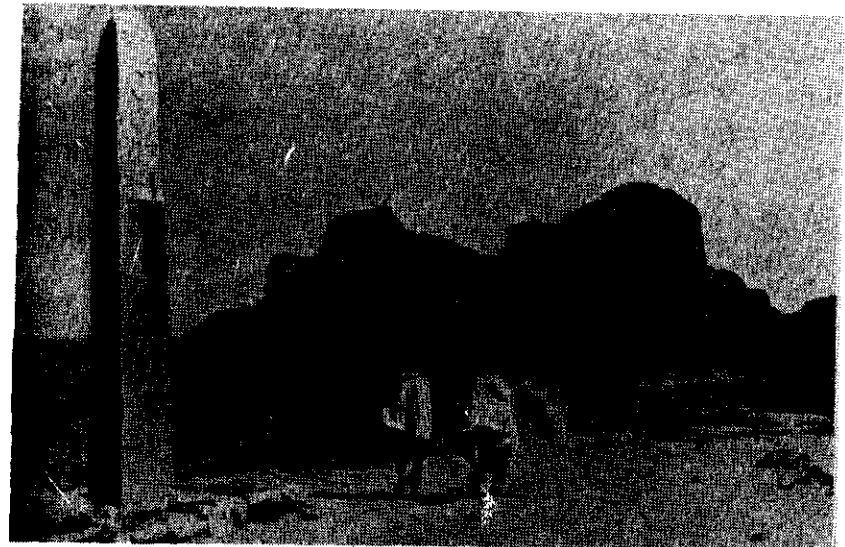
የሚገኝ መቅደስ ነው። ሌላው ቅርት ግድቡ ሲሆን ውኃው ወደሚገኝበት ሥፍራ ለመድረስ ከግድግዳው አልፎ አልፎ ወጣ ያሉ የድንጋይ ደረጃዎች አሉ።

እንደ ሌሎቹም ባይሆን በአነስተኛ ሁኔታ የአክሱምን ሥልጣኔ ገናናነት የምታንጸባርቅ ከተማ መጠራ ናት። የምትገኘውም አካለ ጉዛይ ውስጥ ወደ አዲግራት በሚወስደው መንገድ ከሰንዓፌ ከተማ አንድ ኪሎ ሜትር በስተምዕራብ ነው። በታው ደስ የሚልና መንፈስን የሚያድስ አየር በስሱ ሽው የሚልበት በመሆኑ ስሜትን ያረካል። ስለቦታው የሚነገር አፈታሪክ መኖሩ ሊዘነጋ እማይገባ ጉዳይ ነው። በአካባቢው ነዋሪዎች ለፍርስራሽ የተሰጠው የታወቀ ስም “ዛላ ካሌብ” (የንጉሥ ካሌብ የሕንፃዎች ፍርስራሽ) የሚል ነው። አንድ ጥንታዊ የብራና ጽሑፍ እንደሚተርከው፣ የከተማዋ ነዋሪዎች በአቅራቢያቸው በሚገኘው አምባ ላይ ይኖሩ የነበሩትን ባሕታውያን ያንገላቱ የነበሩትን የመጠራ ነዋሪዎች ለዚህ ድርጊታቸው የአክሱም ንጉሥ አጼ ካሌብ ሊቀጣቸው ስለፈለገ ከነሠራዊቱ ይዘምትባቸዋል። ሕዝቡም የንጉሡን ሠራዊት ሲመጣ ባየ ጊዜ እየሸሸ ስላስቸገረው ካሌብ ከምድር በታች መሸለኪያ እንዲቆፈር አዘዘ። ንጉሡም ከነሠራዊቱ በመሬት ውስጥ ለውስጥ መንገድ አውጥቶ

በቆሐይቶ (ቁሉየ) የተገኘው የሐውልት ፍራሽ

በመጠቀም መጠራ አጠገብ በድንገት ብቅ ብሎ እንኛ ባሕታውያኑን ያንገላቱ የነበሩትን ዐመፀኞችን ተበቀላቸው። እነዚያ አጼ ካሌብ የተበቀላቸው ዐመፀኞች “የበለው ከለው” ሕዝብ ወገን ናቸው ተብለው ይጠራሉ። የመሸሎኪያውን መግቢያ አክሱም ላይ ሆኖ መውጫው ደግሞ አንድ መቶ ኪ.ሜትር ያህል ርቆ መጠራ ላይ የሚገኘው ሲሆን፣ ወደ ዋሻው እንዲያስገባ እንዲያስወጣ የተቆፈረው ሥፍራ አሁንም በሁለቱ ከተሞች ይታያል። በአሁኑ ጊዜ ከአክሱም ወደ መጠራ በዋሻ ውስጥ ለውስጥ መዝለቅ ያስቸግር ይሆናል። ምክንያቱም ከዘመን ብዛት የተነሣ አፈሩ እየተደረመሰና በደለል እየተሞላ መተላለፊያው ስለተዘጋ ነው። ይሁን እንጂ፣ ይህ ድንቅ የዋሻ ሥራ ለታሪክ ተመራማሪዎች በጣም ጠቃሚ ለመሆኑ አያጠያይቅም።

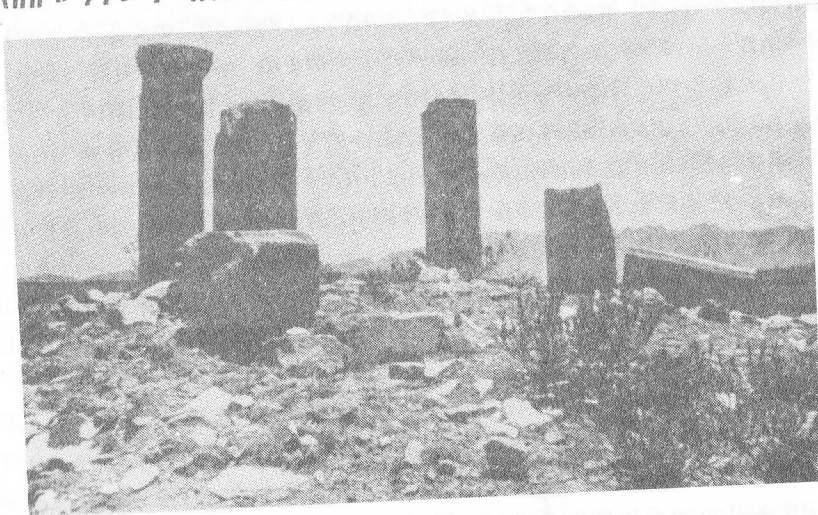

መጠራ (በገፃፈ) ቁም የሚገኘው ሐውልት

ከመጠራ አቅራቢያ ከመንገዱ ዳር ጫፍ ላይ የፀሐይና የጨረቃ ምስል ያለበትና ቁመቱ አምስት ሜትር የሆነ ሐውልት ቁም ይገኛል። በሰው ቁመት ልክ ከፍ ብሎ በጥንተ ኢትዮጵያውኛ (በግዕዝ) ቋንቋ የተቀረጸበት አራት መስመሮች ጽሑፍ በሐውልቱ ላይ ይገኛል። ይህ ሐውልት የተሠራው በ3ኛው ክፍለ ዘመን ከክርስቶስ ልደት በኋላ ነው ተብሎ ይገመታል። በቅርቡ የኢትዮጵያ አርኪዎሎጂ ተቋም ከዚህ

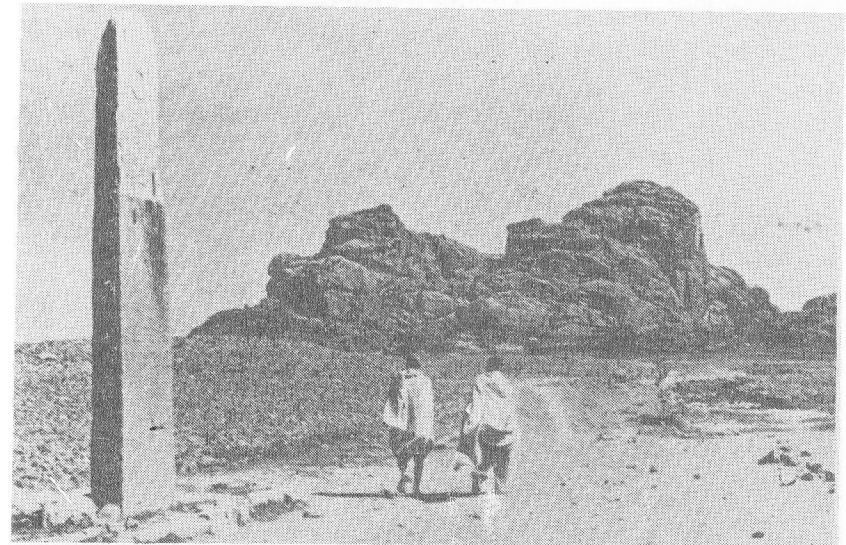
የሚገኝ መቅደስ ነው። ሌላው ቅርት ግድቡ ሲሆን ውኃው ወደሚገኝበት ሥፍራ ለመድረስ ከግድግዳው አልፎ አልፎ ወጣ ያሉ የድንጋይ ደረጃዎች አሉ።

እንደ ሌሎቹም ባይሆን በአነስተኛ ሁኔታ የአክሱምን ሥልጣኔ ገናናነት የምታንጸባርቅ ከተማ መጠራ ናት። የምትገኘውም አካለ ጉዛይ ውስጥ ወደ አዲግራት በሚወስደው መንገድ ከሰንዓፌ ከተማ አንድ ኪሎ ሜትር በስተምዕራብ ነው። ቦታው ደስ የሚልና መንፈስን የሚያድስ አየር በስሱ ሽው የሚልበት በመሆኑ ስሜትን ያረካል። ስለቦታው የሚነገር አፈታሪክ መኖሩ ሊዘነጋ እማይገባ ጉዳይ ነው። በአካባቢው ነዋሪዎች ለፍርስራሽ የተሰጠው የታወቀ ስም “ዛላ ካሌብ” (የንጉሥ ካሌብ የሕንፃዎች ፍርስራሽ) የሚል ነው። አንድ ጥንታዊ የብራና ጽሑፍ ለካሌብ የሕንፃዎች ፍርስራሽ) የሚል ነው። አንድ ጥንታዊ የብራና ጽሑፍ እንደሚተርከው፡ የከተማዋ ነዋሪዎች በአቅራቢያቸው በሚገኘው አምባ ላይ ይኖሩ የነበሩትን ባሕታውያን ያንገላቱ የነበሩትን የመጠራ ነዋሪዎች ለዚህ ድርጊታቸው የአክሱም ንጉሥ አጼ ካሌብ ሊቀጣቸው ስለፈለገ ከነሠራዊቱ ይዘምትባቸዋል። ሕዝቡም የንጉሡን ሠራዊት ሲመጣ ባየ ጊዜ እየሸሸ ስላስቸገረው ካሌብ ከምድር በታች መሸለኪያ እንዲቆፈር አዘዘ። ንጉሡም ከነሠራዊቱ በመሬት ውስጥ ለውስጥ መንገድ አውጥቶ

በቆሐይቶ (ቁሎየ) የተገኘው የሐውልት ፍራሽ

በመጠቀም መጠራ አጠገብ በድንገት ብቅ ብሎ እነኛ ባሕታውያኑን ያንገላቱ የነበሩትን ዐመፀኞችን ተበቀላቸው። እነዚያ አጼ ካሌብ የተበቀላቸው ዐመፀኞች “የበለው ከለው” ሕዝብ ወገን ናቸው ተብለው ይጠራሉ። የመሸሎኪያውን መግቢያ አክሱም ላይ ሆኖ መውጫው ደግሞ አንድ መቶ ኪ.ሜትር ያህል ርቆ መጠራ ላይ የሚገኘው ሲሆን፡ ወደ ዋሻው እንዲያስገባ እንዲያስወጣ የተቆፈረው ሥፍራ አሁንም በሁለቱ ከተሞች ይታያል። በአሁኑ ጊዜ ከአክሱም ወደ መጠራ በዋሻ ውስጥ ለውስጥ መዝለቅ ያስቸግር ይሆናል። ምክንያቱም ከዘመን ብዛት የተነሣ አፈሩ እየተደረመሰና በደለል እየተሞላ መተላለፊያው ስለተዘጋ ነው። ይሁን እንጂ፡ ይህ ድንቅ የዋሻ ሥራ ለታሪክ ተመራማሪዎች በጣም ጠቃሚ ለመሆኑ አያጠያይቅም።

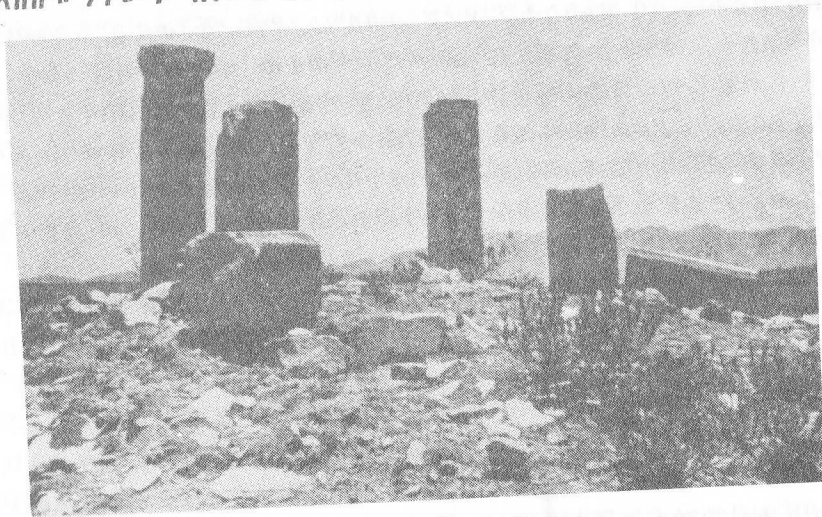

መጠራ (ሰንዓፌ) ቁም የሚገኘው ሐውልት

ከመጠራ አቅራቢያ ከመንገዱ ዳር ጫፍ ላይ የፀሐይና የጨረቃ ምስል ያለበትና ቁመቱ አምስት ሜትር የሆነ ሐውልት ቁም ይገኛል። በሰው ቁመት ልክ ከፍ ብሎ በጥንተ ኢትዮጵያውኛ (በግዕዝ) ቋንቋ የተቀረጸበት አራት መስመሮች ጽሑፍ በሐውልቱ ላይ ይገኛል። ይህ ሐውልት የተሠራው በ3ኛው ክፍለ ዘመን ከክርስቶስ ልደት በኋላ ነው ተብሎ ይገመታል። በቅርቡ የኢትዮጵያ አርኪዎሎጂ ተቋም ከዚህ

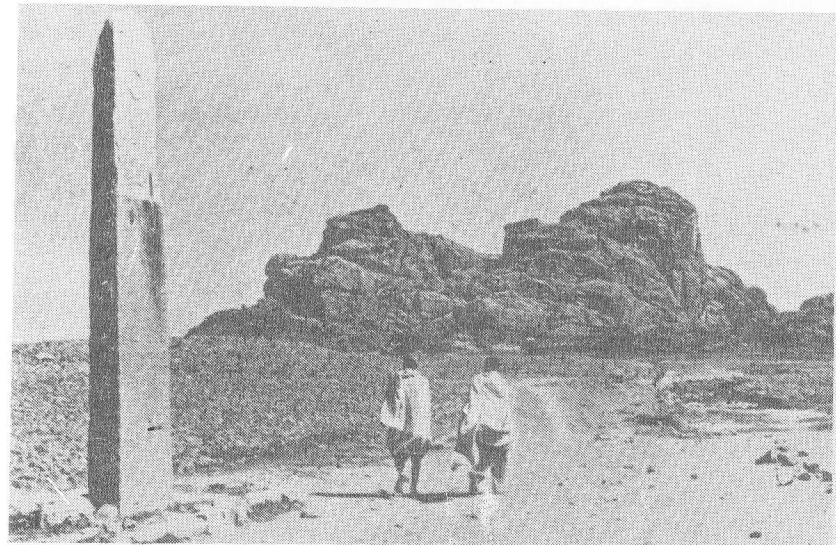
የሚገኝ መቅደስ ነው። ሌላው ቅርት ግድቡ ሲሆን ውኃው ወደሚገኝበት ሥፍራ ለመድረስ ከግድግዳው አልፎ አልፎ ወጣ ያሉ የድንጋይ ደረጃዎች አሉ።

እንደ ሌሎቹም ባይሆን በአነስተኛ ሁኔታ የአክሱምን ሥልጣኔ ገናናነት የምታንጸባርቅ ከተማ መጠራ ናት። የምትገኘውም አካለ ጉዛይ ውስጥ ወደ አዲግራት በሚወስደው መንገድ ከሰንዓፌ ከተማ አንድ ኪሎ ሜትር በስተምዕራብ ነው። ቦታው ደስ የሚልና መንፈስን የሚያድስ አየር በስሱ ሽው የሚልበት በመሆኑ ስሜትን ያረካል። ስለቦታው የሚነገር አፈታሪክ መኖሩ ሊዘነጋ እማይገባ ጉዳይ ነው። በአካባቢው ነዋሪዎች ለፍርስራሽ የተሰጠው የታወቀ ስም “ዛላ ካሌብ” (የንጉሥ ካሌብ የሕንፃዎች ፍርስራሽ) የሚል ነው። አንድ ጥንታዊ የብራና ጽሑፍ ካሌብ የሕንፃዎች ፍርስራሽ) የሚል ነው። አንድ ጥንታዊ የብራና ጽሑፍ እንደሚተርከው፡ የከተማዋ ነዋሪዎች በአቅራቢያቸው በሚገኘው አምባ ላይ ይኖሩ የነበሩትን ባሕታውያን ያንገላቱ የነበሩትን የመጠራ ነዋሪዎች ለዚህ ድርጊታቸው የአክሱም ንጉሥ አጼ ካሌብ ሊቀጣቸው ስለፈለገ ከነሠራዊቱ ይዘምትባቸዋል። ሕዝቡም የንጉሡን ሠራዊት ሲመጣ ባየ ጊዜ እየሸሸ ስላስቸገረው ካሌብ ከምድር በታች መሸለኪያ እንዲቆፈር አዘዘ። ንጉሡም ከነሠራዊቱ በመሬት ውስጥ ለውስጥ መንገድ አውጥቶ

በቆሐይቶ (ቁሎየ) የተገኘው የሐውልት ፍራሽ

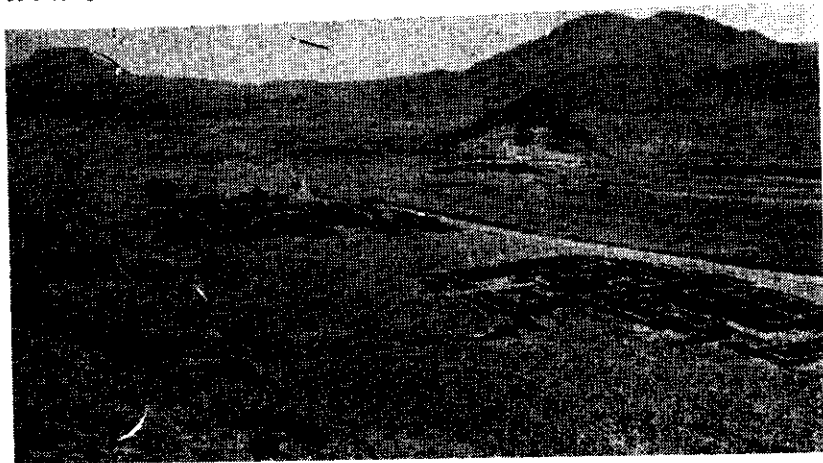
በመጠቀም መጠራ አጠገብ በድንገት ብቅ ብሎ እነኛ ባሕታውያኑን ያንገላቱ የነበሩትን ዐመፀኞችን ተበቀላቸው። እነዚያ አጼ ካሌብ የተበቀላቸው ዐመፀኞች “የበለው ከለው” ሕዝብ ወገን ናቸው ተብለው ይጠራሉ። የመሸሎኪያውን መግቢያ አክሱም ላይ ሆኖ መውጫው ደግሞ አንድ መቶ ኪ.ሜትር ያህል ርቆ መጠራ ላይ የሚገኘው ሲሆን፡ ወደ ዋሻው እንዲያስገባ እንዲያስወጣ የተቆፈረው ሥፍራ አሁንም በሁለቱ ከተሞች ይታያል። በአሁኑ ጊዜ ከአክሱም ወደ መጠራ በዋሻ ውስጥ ለውስጥ መዝለቅ ያስቸግር ይሆናል። ምክንያቱም ከዘመን ብዛት የተነሣ አፈሩ እየተደረመሰና በደለል እየተሞላ መተላለፊያው ስለተዘጋ ነው። ይሁን እንጂ፡ ይህ ድንቅ የዋሻ ሥራ ለታሪክ ተመራማሪዎች በጣም ጠቃሚ ለመሆኑ አያጠያይቅም።

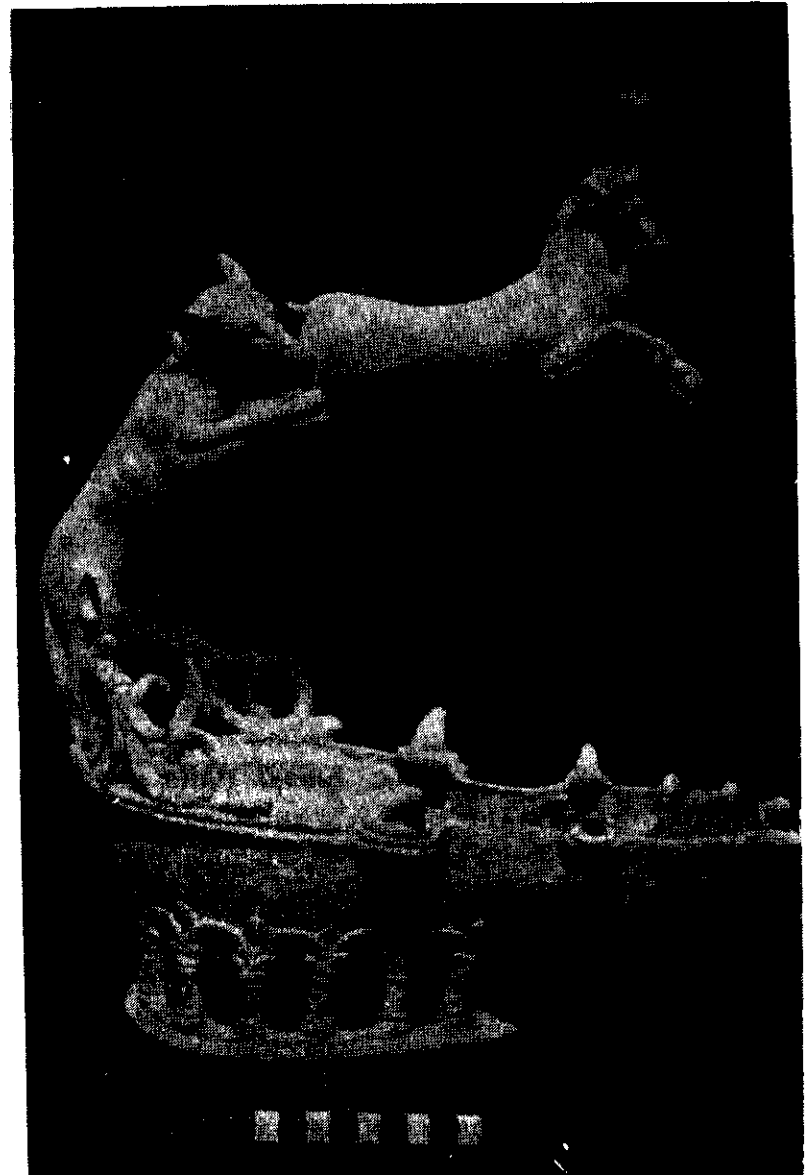
መጠራ (ሰንዓፌ) ቁሞ የሚገኘው ሐውልት

ከመጠራ አቅራቢያ ከመንገዱ ዳር ጫፍ ላይ የፀሐይና የጨረቃ ምስል ያለበትና ቁመቱ አምስት ሜትር የሆነ ሐውልት ቁሞ ይገኛል። በሰው ቁመት ልክ ከፍ ብሎ በጥንተ ኢትዮጵያውኛ (በግዕዝ) ቋንቋ የተቀረጸበት አራት መስመሮች ጽሑፍ በሐውልቱ ላይ ይገኛል። ይህ ሐውልት የተሠራው በ3ኛው ክፍለ ዘመን ከክርስቶስ ልደት በኋላ ነው ተብሎ ይገመታል። በቅርቡ የኢትዮጵያ አርኪዎሎጂ ተቋም ከዚህ

ሐውልት በስተምዕራብ አራት የቤተ ግንብ ፍርስራሾችን በቁፋሮ አግኝቷል ። እነኝህ ወጣ ገባ ያሉ ደረጃዎች ያሏቸው ግድግዳዎች የአክሱም ሥነ ሕንፃ ጥበብ ዓይነተኛ አስረጂ ናቸው ። በዚያ ቦታ ላይ ወደ ታች አምስት ሜትር ጥልቀት እንዲቆፈር በመደረጉ ከአክሱም ዘመን በፊት የነበረውን ሥልጣኔ ቅሪት ሊያስገኝ ችሏል ። በሌላ አነጋገር አክሱሞች ከተማቸውን የገነቡት ቀደም ሲል በጠፋ ከተማ መሠረት ላይ መሆኑ ነው ። እ.ኤ.አ. በግንቦት 1963 ዓ.ም. ሁለት ሐውልቶች ተገኝተዋል ። አንደኛው ክርስትና በአክሱም ከሰፈነ በኋላ ፤ ሁለተኛው ደግሞ ከዚያ ቀድሞ የተሠራ ነው ። የክርስቲያኖች መቅጃስ በነበረው በዚህ ሥፍራ እንደ የነሐስ ማሰሮ ሲገኝ ፤ በውስጡም የተለያዩ ግሩም የሆኑ የወርቅ ቁሳቁሶች ነበሩ ። ከነዚህ መካከል ሁለት የወርቅ መስቀሎች አብረው የተገኙ ሲሆን ፤ አንደኛው በጊዜው በከበሩ ድንጋዮች የተጌጠ ነበር ። አሁን ግን በላዩ ላይ ምንም ዓይነት ነገር የለም ። ይህ ከወርቅ በተሠሩ ቁሳቁሶች የተሞላ ማሰሮ በውስጡ በሦስተኛውና በአራተኛው ዘመን ነግሠው የነበሩ የሮማ ነገሥታት ያስቀረጹዋቸው ዐሥራ አራት የወርቅ ገንዘቦችም አብረው ተገኝተዋል ። እነዚህ የሮማውያን ገንዘቦች ብለጆሮዎች ስለሆኑ ለማንጠልጠል ወይም በአንገት አጥልቆ ለማስጊጫ የተመቹ ናቸው ። በአሁኑ ጊዜ በአዲስ አበባ የአርኪዎሎጂ ሙዚየም ለትርጓሜ ቀርበው ይገኛሉ ።

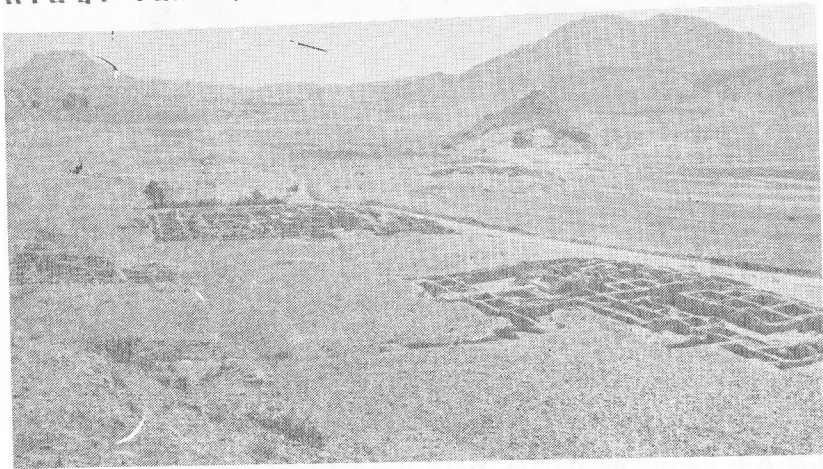

በቁፋሮ መጠራ የተገኙ የ500 የመኖሪያ ቤቶች ፍራሽ

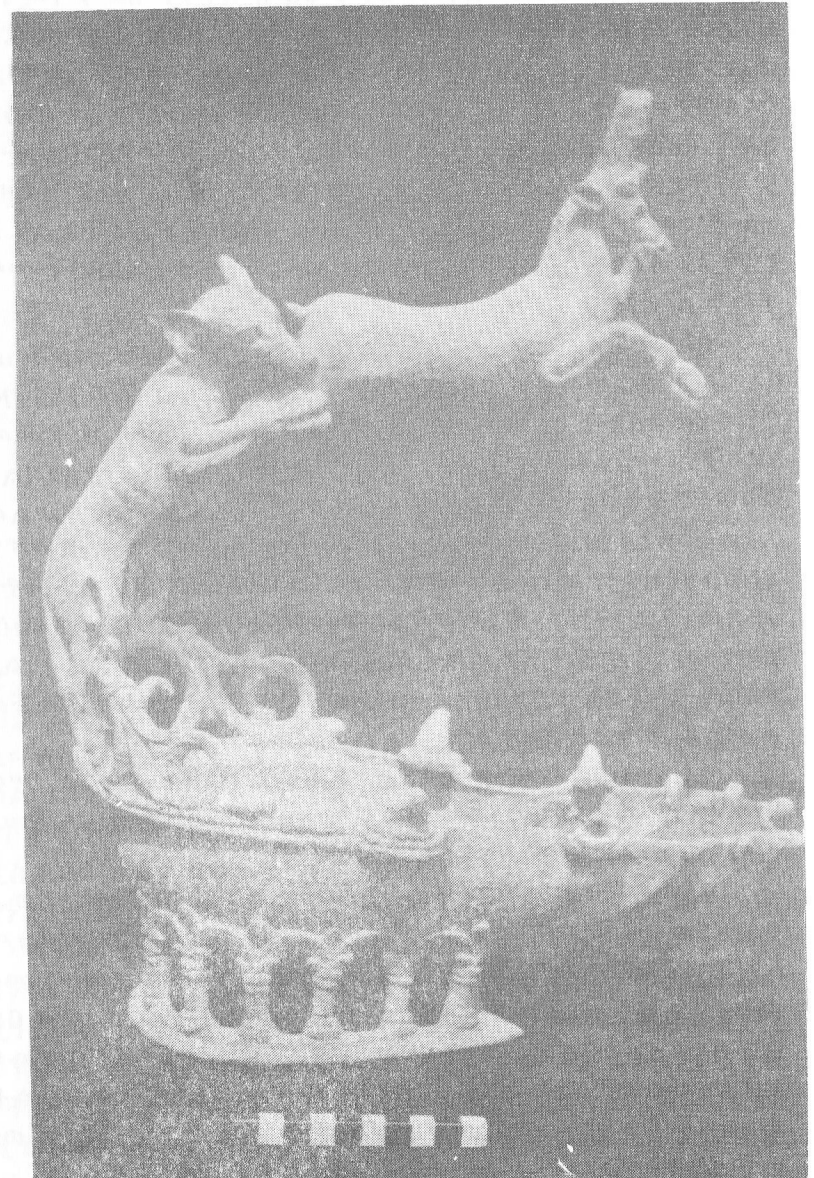

ከነሐስ የተሠራ በዘይት የሚሠራ መብራት (መጠራ)

ሐውልት በስተምዕራብ አራት የቤተ ግንብ ፍርስራሾችን በቁፋሮ አግኝቷል ። እነኝህ ወጣ ገባ ያሉ ደረጃዎች ያሏቸው ግድግዳዎች የአክሱም ሥነ ሕንፃ ጥበብ ዓይነተኛ አስረጂ ናቸው ። በዚያ ቦታ ላይ ወደ ታች አምስት ሜትር ጥልቀት እንዲቆፈር በመደረጉ ከአክሱም ዘመን በፊት የነበረውን ሥልጣኔ ቅሪት ሊያስገኝ ችሏል ። በሌላ አነጋገር አክሱሞች ከተማቸውን የገነቡት ቀደም ሲል በጠፋ ከተማ መሠረት ላይ መሆኑ ነው ። እ.ኤ.አ. በግንቦት 1963 ዓ.ም. ሁለት ሐውልቶች ተገኝተዋል ። አንደኛው ክርስትና በአክሱም ከሰፈነ በኋላ ፤ ሁለተኛው ደግሞ ከዚያ ቀድሞ የተሠራ ነው ። የክርስቲያኖች መቅደስ በነበረው በዚህ ሥፍራ አንድ የነሐስ ማሰሮ ሲገኝ ፤ በውስጡም የተለያዩ ግሩም የሆኑ የወርቅ ቁሳቁሶች ነበሩ ። ከነዚህ መካከል ሁለት የወርቅ መስቀሎች አብረው የተገኙ ሲሆን ፤ አንደኛው በጊዜው በከበሩ ድንጋዮች የተጌጠ ነበር ። አሁን ግን በላዩ ላይ ምንም ዓይነት ነገር የለም ። ይህ ከወርቅ በተሠሩ ቁሳቁሶች የተሞላ ማሰሮ በውስጡ በፖስተኛውና በአራተኛው ዘመን ነግሠው የነበሩ የሮማ ነገሥታት ያስቀረጹዋቸው ዐሥራ አራት የወርቅ ገንዘቦችም አብረው ተገኝተዋል ። እነዚህ የሮማውያን ገንዘቦች ባለጀሮዎች ስለሆኑ ለማንጠልጠል ወይም በአንገት አጥልቆ ለማስጌጫ የተመቹ ናቸው ። በአሁኑ ጊዜ በአዲስ አበባ የአርኪዎሎጂ ሙዚየም ለትርዒት ቀርበው ይገኛሉ ።

በቁፋሮ መጠራ የተገኙ የ500 የመኖሪያ ቤቶች ፍራሽ

ከነሐስ የተሠራ በዘይት የሚሠራ መብራት (መጠራ)

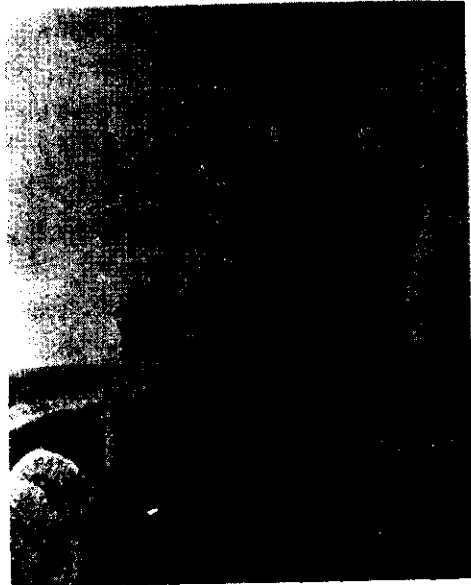
ፍርስራሾች በተገኙበት ሰሜን ምዕራብ በጥንት ዘመን የመኖሪያ ክፍሎች የነበሩ በቁፋሮ ወጥተዋል ። ከአዱሊስ እንደ ተገኘው ቤቶቹ ተጠጋግተው የተሠሩ በመሆናቸውና ቀጫጭን የመገናኛ መንገዶች ስላሉዋቸው የተራ ሕዝብ መኖሪያ መሆናቸው ይታወቃል ። በእነዚህ ቤቶች ለዕለት ኑሮ ጠቃሚ የሆኑ ቁሳቁሶች ተገኝተዋል ። ከእነዚህ ውስጥ ሞላላ ቅርጽ ያለው ከአፈር የተሠራ ምድጃ ብዙ የሸክላ ዕቃዎች ፣ ዘለግ ያሉ ሽጣጣ ወፍጮዎች ለብርኩታ ማብሰያ ያገለግሉ የነበሩትን ልዩ ልዩ የድንጋይ ዓይነቶችና በመጨረሻም የአክሱም ነገሥታት ገንዘቦች መኖራቸውን ለመጥቀስ ይቻላል ።

በክፍተኛ የኢትዮጵያ ደጋ የሚገኙ የጥንት ዘመን ባድማዎች ሁሉ ከአዱሊስ ጋር ተመሳሳይነት አላቸው ። ከነዚህ ውስጥ ተሾንዳና ጉሉማክዳ የመሳሰሉት መጥቀስ ይቻላል ። ይህ ሁሉ ሥፍራ ለታሪክ አመጣጥ እድገትና መስፋፋት ምርመራ በጣም ጠቃሚ መሆኑን ያስረዳል ። ይኸውም ተቀብሮ የነበረ ከተማ ፍራሽ መገኘት የኢትዮጵያ የሥልጣኔ እድገት ደረጃ በደረጃ መጠናት እንዳለበት ይጠቁማል ። በመሆኑም የአክሱም ከተማ ሥልጣኔ መጨረሻ ደረጃ የደረሰበት እንጂ ፣ የኢትዮጵያ ሥልጣኔ እድገት መነሻ አለመሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል ። በአክሱም ዘመን መንግሥት ከአዱሊስ እስከ አክሱም ሰፍኖ የነበረው ሥልጣኔ የባህል ግንኙነት እንደነበረው በሰፊው ማስረጃ ለማግኘት የተቻለው ከመጠራት ውጪት ነው ።

አካለ ጉዛይ ውስጥ ሰንአፌ አጠገብ ከስክፊ በተባለ ሥፍራ የአካባቢው ሕዝቦች በንጉሥ ይገዙ እንደነበረ የሚገልጽ ጽሑፍ የሠፈረ በት ሽጣጣ ሐውልት ተገኝቷል ።

አክሱሞች ከመሠረቷቸው ከተሞች አንዱ በአጋመ አውራጃ የሚገኘው ጉሉማክዳ ነበር ። ከሊቃውንት አፍና ከክብረ ነገሥት እንደምንረዳው ጉሉማክዳ የንግሥተ ሳባ ግምጃ ቤት ፣ የፈረሶች መስክ የነበረና ልጇ እብነሐኪምን ያነገሠችበት ሰፊ ሜዳ የነበረ ነው ። በዚህ ቦታ በተደረገ ቁፋሮ ሰባውያን ገና መጀመሪያ ወደ ኢትዮጵያ በመጡበት ጊዜ የተሠሩ የታላላቅ ሕንፃ ፍርስራሾችና እንደ ሸክላዎች ፣ ሐውልቶች ጌጣጌጦችና የተጌጡ ምስሶዎች የመሳሰሉት በርካታ የኪነ ጥበብ ውጤቶች ተገኝተዋል ።

የጥንት ዘመን የሆኑ ሌሎችም ታሪካዊ ሥራዎች በትግራይ ምሥራ

በአጽቢ ደራ የተገኘው የአንዲት ኢትዮጵያዊት ንግሥት ሐውልት

ቃዊ ክፍል አዋሌ ጨው ለማምጣት ዋነኛ መናኸሪያ ፣ ማረፊያና መሸጋገሪያ በነበረችው በአጽቢ ከተማና እንዲሁም በአጉላዕ ተገኝተዋል ። በአጽቢ ደራም አንድ ገበሬ ሲያርስ ከድንጋይ የተቀረጸ የሰው ምስል የአንድ ንጉሥ ሐውልትና ሌሎችም ክፍተኛ ታሪካዊ ጠቀሜታ ያላቸውን ነገሮች ከመራት ሊያወጣ ችሏል ። ሐውልቱ ብርቅ በመሆኑ አዲስ አበባ ውስጥ በብሔራዊ ሙዚየም ተቀምጦ ይገኛል ። በአጉላዕም የአንድ ትልቅ ጥንታዊ መቅደስ ፍራሽ ተገኝቷል ።

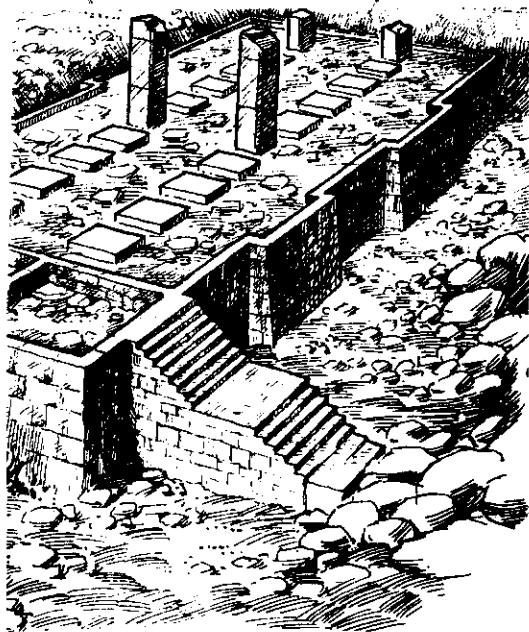
በዓድዋ አውራጃ በሚገኝ የሐ በተባለ ሥፍራ በአንድ ኮረብታ ላይ የሕንፃው አሠራር ግሩም የሆነ ቀደምትነት ያለው የሕንፃ ፍራሽ አለ ። የሚገኘውም በሰሜን ትግራይ ተራራማ ክፍል ሲሆን ፣ ይህ የጥንት ሕንፃ ፍራሽ ከዓድዋ ወደ አዲግራት አውራ ጉዳና መንገድ ላይ 22 ኪ.ሜ ያህል ርቀት ላይ ከተጓዙ በኋላ ከዋናው ጉዳና (በግራ በኩል) ወደ ሰሜን በሚገነጠለው መጋቢ መንገድ ላይ ሦስት ኪሎ ሜትር ያህል በሚያስኬድ ርቀት ላይ ነው ። የኩሽ ልጆች ሳባ ኖባ ከአክሱም ከተማ እየተመላለሱ የሐ ላይ ቤተ መንግሥትና ለእግዚአብሔር መሥዋዕት የሚያቀርቡበት

በአጽቢ ደራ የተገኘው የአንዲት ኢትዮጵያዊት ንግሥት ሐውልት

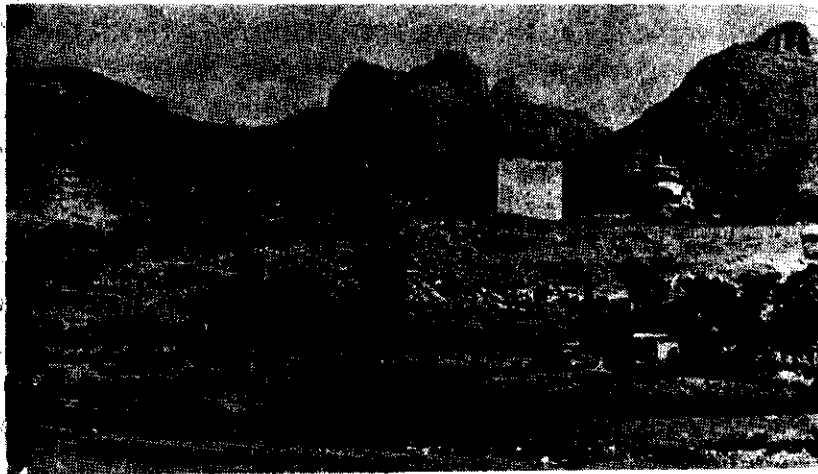
አልፎ አልፎ በወርቅ የተለበጠ መቅደስ አሠራር የሚመስል እስከ ዛሬ ለአንዲት ሆኖ ይታያል ። በተጨማሪም አጼ ገብረ መስቀል በዚህችው ታሪካዊ ከተማ ቤተ ክርስቲያን አሠርተው ታቦተ ማርያም የገባችበት መሆኑ ግልጽ ነው ። ከክርስቶስ ልደት በፊት በገኘው ክፍለ ዘመን ተሠርቶ የነበረ የአንድ መቅደስ ቅርፅ ወደ ቤተ ክርስቲያንነት ከተለወጠ ቆይቷል ። በጥንት ጊዜ ተቀርፀው የተሠሩ የዋልያ ምስሎች በዚህ በስተጓላ ወደ ቤተ ክርስቲያንነት በተለወጠው የመቅደስ ሕንፃ ገጽ ላይ አብረው ተገንብተው ይታያሉ ።

የሐ በውስጡ በተገኘ የድንጋይ ጽሑፍ የተነሣው ዝነኛ ናት ። በመጀመሪያ ቁፋሮው የተካሄደው በ1919 በኢትዮ ሊትማንና በሁለተኛ በ1947 ዓ.ም. ነው ። በሦስተኛ ደግሞ በፍራንሲስ አንፍሬይና ባልደረቦቹ እ.ኤ.አ. 1960 ዓ.ም. ነው ። ዐሥራ ሰባት መካነ መቃብሮች ፣ በሚያስደንቅ ጥበብ የተሠሩ ነሐስ ቁሳቁሶችና እንዲሁም ስለ አክሱሞች የሸክላ ሥራ አዲስ መረጃ ያስገኙ ሌሎች የእጅ ሥራ ውጤቶች

የአገላለ ቤተ መቅደስ ፍራሽ

ተገኝተዋል ፤ ይኸው አርኪዎሎጂስት እ.ኤ.አ. በ1973 ዓ.ም. በኢትዮጵያ የአርኪዎሎጂ ተቋም ሥር በአደረገው ቁፋሮ በእሳት እንደወደመ የሚያስታውቅ ከአክሱሞች ቀጥሎ የተገነባ ሕንፃ ቅርፅ ሊያገኝ ችሏል ። በከረብታው ላይ አንድ የጥንት ቤተ ክርስቲያንና የሕንፃ ፍራሽ ይገኛል ። ይህን ገናናነትና ታዋቂነት ያስገኘለት ዋናው ምክንያት ከአክሱም ዘመን መንግሥት በፊት ለምኩራብ (ቤተመቅደስ) ተሠርቶ የነበረ አንድ ሕንፃ በመገኘቱ ነው ። ይህ ሕንፃ በኢትዮጵያ ከሚገኙት ሕንፃዎች ውስጥ ሁሉ

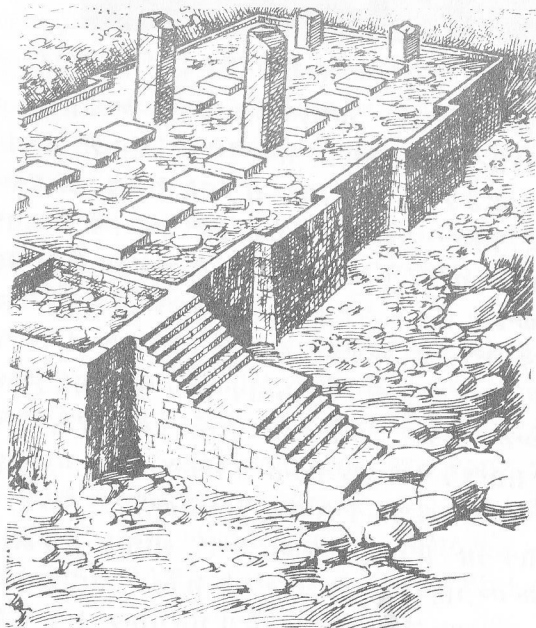
ጥንታዊ የየሐ ሕንፃ

በጥንታዊነቱ የታወቀ ነው ። በደንብ የተጠረቡት እብነ በረድ በሚመስሉ ደንጊያዎች ፣ ያለ ሲሚንቶና ያለ ኖራ በጠንካራ ጭቃ የተገነባው የዚህ ሕንፃ ፍርስራሽ ምን ያህል አስገራሚ መሆኑን ዐሥራ ሁለት ሜትር ከፍታ ያለውና እስከ አሁንም ምንም ሳይበላሽ ዝናብ ሰይጠርገው የቆየውና ቁም የሚታየው ግንብ ይመስክራል ። የዚህ የጥንት ቤተ መቅደስ አሠራር የረቀቀ ዕውቀት ድንቅ በመሆኑ በጥንታዊት ኢትዮጵያ ከነበሩት ሁሉ እጅግ ዋነኛ ሥፍራ እንደነበረ ይጠቁማል ። ከዚህ አጠገብ የሚገኘው ቤተ ክርስቲያን ከጠዘኙ ቅዱሳን በአንዱ በአባ አፍጼ ተቆርቋሮ በዚያ ከኖሩበት ከ6ኛው ክፍለ ዘመን ዳግመኛ የሐ የተቀደሰ መካን ሆኗል ።

የመጀመሪያው ቤተ ክርስቲያን በ10ኛው ክፍለ ዘመን በዮዲት

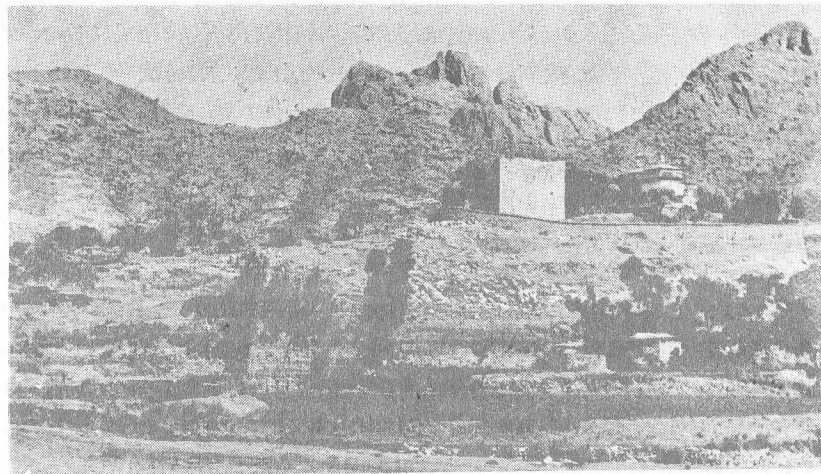
አልፎ አልፎ በወርቅ የተለበጠ መቅደስ አሠራር የሚመስል እስከ ዛሬ ለአንቲካ ሆኖ ይታያል ። በተጨማሪም አጼ ገብረ መስቀል በዚህችው ታሪካዊ ከተማ ቤተ ክርስቲያን አሠርተው ታቦተ ማርያም የገባችበት መሆኑ ግልጽ ነው ። ከክርስቶስ ልደት በፊት በ7ኛው ክፍለ ዘመን ተሠርቶ የነበረ የአንድ መቅደስ ቅርፅ ወደ ቤተ ክርስቲያንነት ከተለወጠ ቆይቷል ። በጥንት ጊዜ ተቀርፀው የተሠሩ የዋልያ ምስሎች በዚህ በስተኋላ ወደ ቤተ ክርስቲያንነት በተለወጠው የመቅደስ ሕንፃ ላይ አብረው ተገንብተው ይታያሉ ።

የሐ በውስጡ በተገኘ የድንጋይ ጽሑፍ የተነሣም ዝነኛ ናት ። በመጀመሪያ ቁፋሮው የተካሄደው በ1919 በኢትዮ ሊትማንና በሁለተኛ በ1947 ዓ.ም. ነው ። በሦስተኛ ደግሞ በፍራንሲስ አንፍሬይና ባልደረቦቹ እ.ኤ.አ. 1960 ዓ.ም. ነው ። ዐሥራ ሰባት መካነ መቃብሮች ፣ በሚያስደንቅ ጥበብ የተሠሩ ነሐስ ቁሳቁሶችና እንዲሁም ስለ አክሱሞች የሸክላ ሥራ አዲስ መረጃ ያስገኙ ሌሎች የእጅ ሥራ ውጤቶች

የአጉላፅ ቤተ መቅደስ ፍራሽ

ተገኝተዋል ፤ ይኸው አርኪዎሎጂስት እ.ኤ.አ. በ1973 ዓ.ም. በኢትዮጵያ የአርኪዎሎጂ ተቋም ሥር በአደረገው ቁፋሮ በእሳት እንደወደመ የሚያስታውቅ ከአክሱሞች ቀጥሎ የተገነባ ሕንፃ ቅርፅ ሊያገኝ ችሏል ። በከፈለበት ላይ አንድ የጥንት ቤተ ክርስቲያንና የሕንፃ ፍራሽ ይገኛል ። ይህን ገናናነትና ታዋቂነት ያስገኛለት ዋናው ምክንያት ከአክሱም ዘመነ መንግሥት በፊት ለምኩራብ (ቤተ መቅደስ) ተሠርቶ የነበረ አንድ ሕንፃ በመገኘቱ ነው ። ይህ ሕንፃ በኢትዮጵያ ከሚገኙት ሕንፃዎች ውስጥ ሁሉ

ጥንታዊ የየሐ ሕንፃ

በጥንታዊነቱ የታወቀ ነው ። በደንብ የተጠረቡት እብነ በረድ በሚመስሉ ደንጊያዎች ፣ ያለ ሲሚንቶና ያለ ኖራ በጠንካራ ጭቃ የተገነባው የዚህ ሕንፃ ፍርስራሽ ምን ያህል አስገራሚ መሆኑን ዐሥራ ሁለት ሜትር ከፍታ ያለውና እስከ አሁንም ምንም ሳይበላሽ ዝናብ ሰይጠርገው የቆየውና ቁሞ የሚታየው ግንብ ይመስክራል ። የዚህ የጥንት ቤተ መቅደስ አሠራር የረቀቀ ዕውቀት ድንቅ በመሆኑ በጥንታዊት ኢትዮጵያ ከነበሩት ሁሉ እጅግ ዋነኛ ሥፍራ እንደነበረ ይጠቁማል ። ከዚህ አጠገብ የሚገኘው ቤተ ክርስቲያን ከጠዘኙ ቅዱሳን በአንዱ በእባ አፍጼ ተቆርቋሮ በዚያ ከኖሩበት ከ6ኛው ክፍለ ዘመን ዳግመኛ የሐ የተቀደሰ መካን ሆኗል ።

የመጀመሪያው ቤተ ክርስቲያን በ10ኛው ክፍለ ዘመን በዮዲት

በመደምሰሱ ይኸኛው የበፊቶቹን በደንብ የተጠረቡ ድንጋዮች በመጠቀም እንደገና የተሠራ ነው። ባለአራት ማዕዘን ሆነው ለዝቦውና ተስተካክለው የተጠረቡ ስለሆኑ ያለ ሲሚንቶና ያለ ኖራ የተገነቡ ናቸው። ግንቡም ከክርስቶስ ልደት በፊት ከገኛው ክፍለ ዘመን አንሥቶ ዘመናት አልፈው ዘመናት ሲተኩ ሳይናወፅ እስከ ዛሬ ቆሞ ይታያል።

ከቤተክርስቲያኑ ደቡብ ምሥራቅ 100 ሜትር ያህል ርቀት ላይ በቁፋሮ በወጡ መካነ መቃብሮች ውስጥ ስለ ጥንቶቹ ነዋሪዎች የቀን ተቀን ኑሮ ይበልጥ ለመረዳት ያስቻሉ 300 ያህል የእጅ ሥራ ወጪቶችና የቤት ውስጥ ቁሳቁሶች ተገኝተዋል። እነኝህ ከመቃብሩ የተገኙ የመታን ንብረቶች ዛሬ በአዲስ አበባ ብሔራዊ ሙዚየም ይገኛሉ። በእነዚህም ውስጥ የጥንታዊ ኢትዮጵያ ሥልጣኔ ምን እንደሆነና ምን ደረጃ እንደደረሰ ማስረጃ ሊሆኑ የሚችሉትን ዕቃዎች መርጦ ፡ ለምሳሌ የሸክላ ሥራዎች እንሥራ፡ገንቦ፡ የግንብ ድንጋዮች፡ ዋንጫ ፍንጃል ዝርግ ሣህን ከነሐስ የተሠሩ ሁለት ማሠሮዎች ጠገራ፡ ማጭድ፡ መሮ፡ የሚዛን ሣህን ሲሆኑ እፈር የበላቸው ከመሆናቸው በቀር ከብረት የተሠሩ የጦር መሣሪያዎች (ጩቤና ጐራዴ) ተገኝተዋል። እንደዚሁም ከበሃ ድንጋይ የተሠሩ መቀመጫዎች ሁለት የወርቅ ቀለበቶች፡ ያንገት ድረዎች ነበሩ። አንዳንድ ጥቃቅን የሆኑ የነሐስ ዕቃዎችም የተለየ አስተያየት የሚሰጣቸው ናቸው። እነዚህ ዕቃዎች በእንደዚህ ያለ ጥበብ መሠራታቸው የጥንት ሰዎች በብረት ሥራ ምን ያህል የተራቀቁ እንደነበሩ ያስረዳል። ዕቃዎቹም ከአክሱም ዘመን መንግሥት በፊት ስለነበረው የኢትዮጵያ ሥልጣኔ ጠባይና እድገት የተረጋገጠ ማብራሪያ ሰጥተዋል።

ሌላው ታሪካዊ ከተማ ሐውዜን ሲሆን ፡ ይኸውም በባዜን ንጉሥ የተቆረቆረና ቤተ መንግሥቱ የነበረ ሲሆን ፡ በኢትዮጵያ ውስጥ ካሉት ጥንታዊ ከተሞች አንዱ ነው። በዚህ ከተማ ውስጥ ከአራት እስከ አምስት ሜትር ከፍታ ያላቸው አራት ሽጣጣ ሐውልቶች አሉ። እነኝህም ከሐውዜን ከተማ ምዕራባዊ ክፍል ተነቅለው ወደ መሐል ከተማ የመጡት በኢጣሊያ ፋሺስቶች ነው። ጣሊያኖቹ ወደዚህ ከተማ ያመጡዋቸው ወደ ሮማ ሊወስዷቸው በማሰብ ሲሆን ፡ በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ውስጥ በመግባታቸው የተነሣ ተጣድፈው ሲሔዱ ባሉበት ትተዋቸው ሐደዋል። ኢትዮጵያ ከጥንት ጀምሮ በነጻነቷ የኖረች ሀገር ስትሆን ከ1928 እስከ 1933 ዓ.ም. ብቻ ዋና ዋና ከተሞችንና

በሐውዜን የሚገኙ ሐውልቶች

አንዳንድ ክፍለ ሀገርን በመያዝ ለአምስት ዓመት ያህል በፋሽስት ኢጣሊያ ተይዛ ነበር። በኢትዮጵያ ውስጥ የመጀመሪያው ከድንጋይ የተፈለፈለ መቅደስ የሚገኘው እዚሁ ሐውዜን ከተማ ውስጥ ነው።

በሐውዜን ሰሜን ምዕራብ ጥቂት ወጣብሎ አንዛ ማርያም ይገኛል። በዚህም ሥፍራ ላይ 3.60 ሜትር ርዝመትና 1.50 ሜትር ስፋት ያለውና በአንድ የረጋብ ዘመን ለሐዝቡ ዳቦና ወይን ጠጅ በነጻ ያደለ ንጉሥ የሚያምግስ የግዕዝ ጽሑፍ የሰፈረበት ሽጣጣ ሐውልት ይገኛል። በዚሁ አካባቢ ከሐውዜን በስተምዕራብ ማርያም አጉዛ በተባለ ቀበሌ ገና በቁፋሮ ያልተመረመሩ ታሪካዊ ቅርሶች አሉ። እንደ ሐውዜን አካባቢ የመሳሰሉ በሌሎችም የኢትዮጵያ ክፍሎች ገና መቆፈርና መመርመር ያለባቸው በርካታ ታሪካዊ ሥፍራዎች እንዳሉ አያጠራጥርም።

በእርግጥ የአሠራራቸው ጥበብ እንደ አክሱም ሐውልቶች ባይሆን ኑም ፡ በተለያዩ ጥንታዊያን ሥፍራዎች በደቡብ ሸዋ በጢያ (ሶዶ) እና በአካባቢው በሲዳሞና በባሌ በሌሎችም ሥፍራዎች ግማሾቹ ተተክለው ግማሾቹም ወድቀው በርካታ የድንጋይ ሐውልቶች ይገኛሉ። እነዚህም

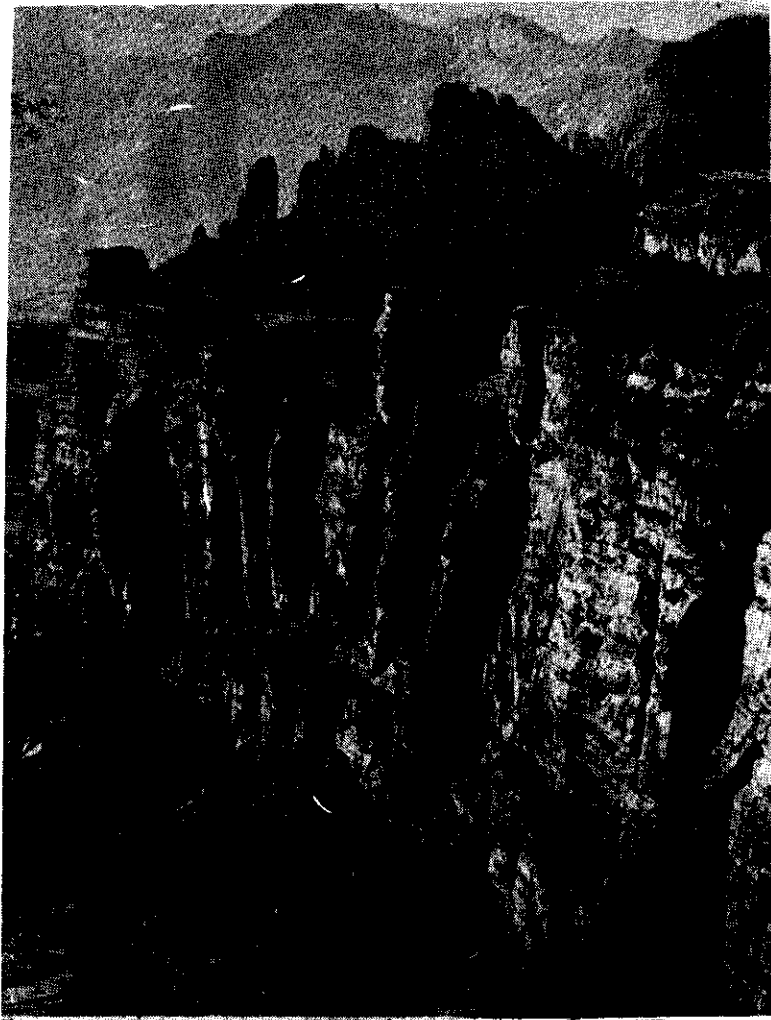

በሐውዜን የሚገኙ ሐውልቶች

አንዳንድ ክፍለ ሀገርን በመያዝ ለአምስት ዓመት ያህል በፋሽስት ኢጣሊያ ተይዞ ነበር ። በኢትዮጵያ ውስጥ የመጀመሪያው ከድንጋይ የተፈለፈለ መቅደስ የሚገኘው እዚህ ሐውዜን ከተማ ወስጥ ነው ።

በሐውዜን ሰሜን ምዕራብ ጥቂት ወጣብ ለአንዛ ማርያም ይገኛል ። በዚህም ሥፍራ ላይ 3.60 ሜትር ርዝመትና 1.50 ሜትር ስፋት ያለውና በአንድ የረጋብ ዘመን ለሕዝቡ ዳቦና ወይን ጠጅ በነጻ ያደለ ንጉሥ የሚያምግስ የግዕዝ ጽሑፍ የሰፈረበት ሾጣጣ ሐውልት ይገኛል ። በዚህ አካባቢ ከሐውዜን በስተምዕራብ ማርያም አገዛ በተባለ ቀበሌ ገና በቁፋሮ ያልተመረመሩ ታሪካዊ ቅርሶች አሉ ። እንደ ሐውዜን አካባቢ የመሳሰሉ በሌሎችም የኢትዮጵያ ክፍሎች ገና መቆፈርና መመርመር ያለባቸው በርካታ ታሪካዊ ሥፍራዎች እንዳሉ አያጠራጥርም ።

በእርግጥ የአሠራራቸው ጥበብ እንደ አክሱም ሐውልቶች ባይሆኑም ፡ በተለያዩ ጥንታዊያን ሥፍራዎች በደቡብ ሸዋ በጢያ (ሶዶ) እና በአካባቢው በሲዳሞና በባሌ በሌሎችም ሥፍራዎች ግማሾች ተተክለው ግማሾችም ወድቀው በርካታ የድንጋይ ሐውልቶች ይገኛሉ ። እነዚህም

የገርጓልታ ተራራ : (ከገብተር መጽሐፍ)

በጥንት ጊዜ በየመካኒ መቃብሩ እንደ ሐውልት ቁመው እንደነበሩ ቢታመንበትም መቼና ለምን እንደተሠሩ ለማወቅ ሰፊ ጥናት ማካሄድ እንደሚያስፈልግ የታወቀ ነው ።

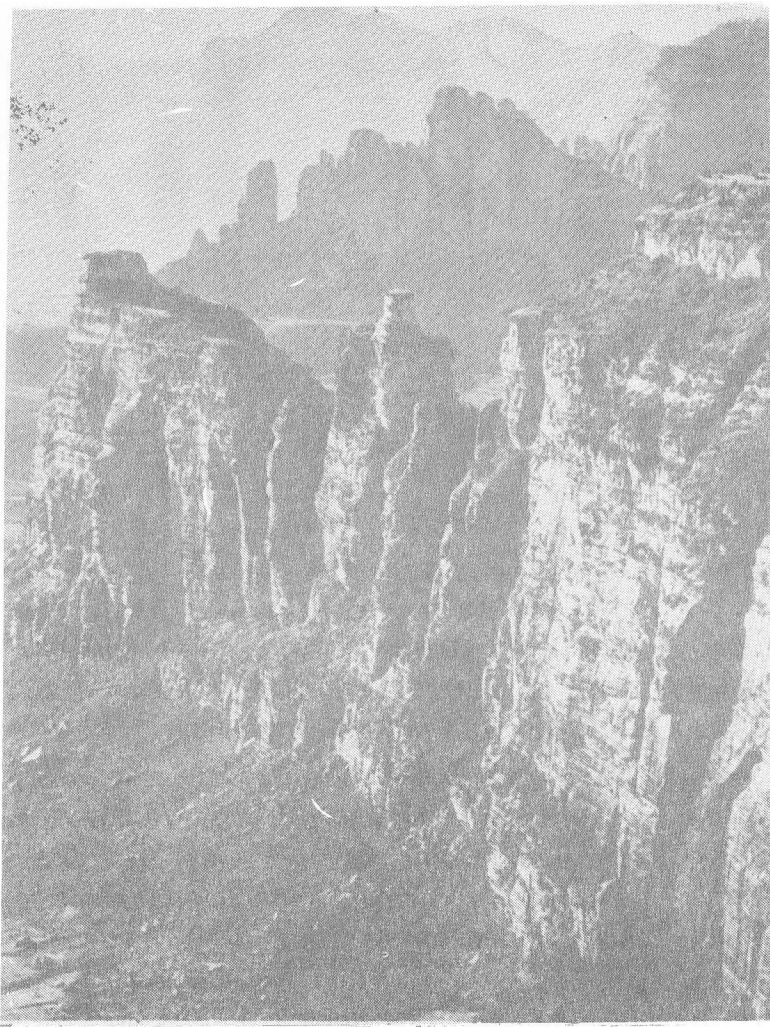
በደቡብ ኢትዮጵያ በማዕከላዊ ባሌ ከጐባ ከተማ በስተምሥራቅ

ተፈጥሮ የለገሰችው ቅርስ የሶፍ አማር ዋሻ (ባሌ)

160 ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ ሶፍ አማር የሚባል የድንጋይ (ቋጥኝ) ዋሻ በውስጡ የዌይቭ ወንዝ የሚሔድበት ይገኛል ። ዋሻውም ረጅምና ከፍታ ያለው ሲሆን ፡ በውስጡ ብዛታቸው ሦስት ያህል የዋሻ አዳራሾች ይገኛሉ። ዋሻውንም ጠለቅ ብሎ ለማየት መብራት ያስፈልጋል ። ትልቁ የዌይብ ወንዝም በዚህ ዋሻ ሲያልፍ ከዋሻው ውስጥ ካልገቡ በስተቀር ከውጭ ሆኖ አይታይም ።

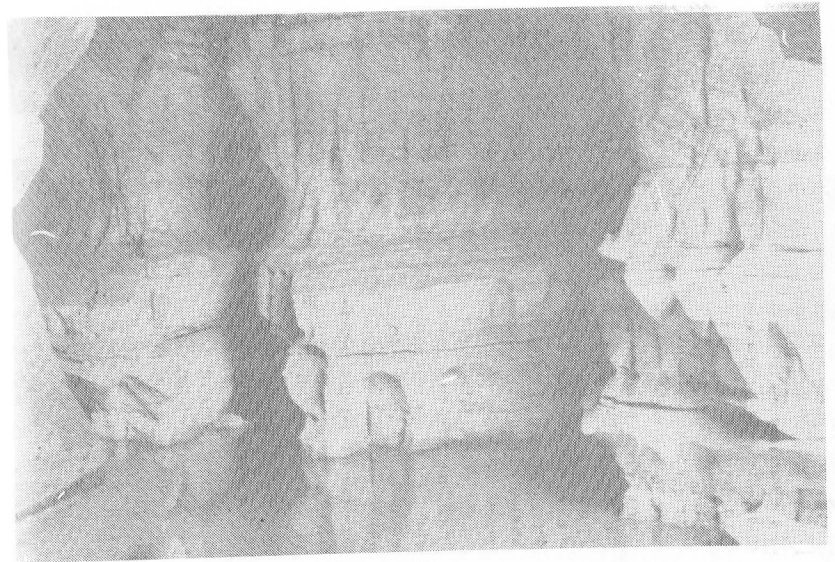
ወዳጆቹ የሆኑ ሚቹ ቀኛዝማች ሕይወት ኅዳሩና አቶ ኪዳኔ መዓሾ የተባሉ አንድ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሶሻል ሳይንስ ኮሌጅ ዕውቅ መምህር “የኢትዮጵያ ያለፈ ታሪክ ከተቀበረበት ውስጥ ተቆፍሮ በሚወጣበት ጊዜ ከአክሱምና ከሮም የወጣው ቅርስ የትኛው ቀዳሚ መሆኑን ሲመሰክር ይችላል” በማለት ለተማሪዎች እንደ ነገራቸው አጫውተው ኖሏል።

የገርዓልታ ተራራ : (ከገሰተር መጽሐፍ)

በጥንት ጊዜ በየመካኑ መቃብሩ እንደ ሐውልት ቁመው እንደነበሩ ቢታመንበትም መቼና ለምን እንደተሠሩ ለማወቅ ሰፊ ጥናት ማካሄድ እንደሚያስፈልግ የታወቀ ነው ።

በደቡብ ኢትዮጵያ በማዕከላዊ ባሌ ከጐባ ከተማ በስተምሥራቅ

ተፈጥሮ የለገሰችው ቅርስ የሶፍ አማር ዋሻ (ባሌ)

160 ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ ሶፍ አማር የሚባል የድንጋይ (ቋጥኝ) ዋሻ በውስጡ የዌይቭ ወንዝ የሚሔድበት ይገኛል ። ዋሻውም ረጅምና ከፍታ ያለው ሲሆን ፡ በውስጡ ብዛታቸው ሦስት ያህል የዋሻ አዳራሾች ይገኛሉ። ዋሻውንም ጠለቅ ብሎ ለማየት መብራት ያስፈልጋል ። ትልቁ የዌይብ ወንዝም በዚህ ዋሻ ሲያልፍ ከዋሻው ውስጥ ካልገቡ በስተቀር ከውጭ ሆኖ አይታይም ።

ወዳጆቹ የሆኑ ሚቹ ቀኛዝማች ሕይወት ኅዳርና አቶ ኪዳኔ መዓሾ የተባሉ አንድ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሶሻል ሳይንስ ኮሌጅ ዕውቅ መምህር “የኢትዮጵያ ያለፈ ታሪክ ከተቀበረበት ውስጥ ተቆፍሮ በሚወጣበት ጊዜ ከአክሱምና ከሮም የወጣው ቅርስ የትኛው ቀዳሚ መሆኑን ሊመሰክር ይችላል” በማለት ለተማሪዎች እንደ ነገራቸው አጫውተው ኛል።